

www.humak.fi

Opinnäytetyö

Päihdetyön kokemusasiantuntijat mukana yhteiskehittämisessä

Kokemusasiantuntijoiden kokemuksia yhdenvertaisuudesta ja kokemusasiantuntijuudesta yhteiskehittämisen aikana

Elina Tikka

Yhteisöpedagogi (AMK) järjestö- ja nuorisotyö
(210 op)

1/2020



HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Yhteisöpedagogi (AMK) järjestö- ja nuorisotyön koulutusohjelma

Tekijä: Elina Tikka
Opinnäytetyön nimi: Päihdetyön kokemusasiantuntijat mukana yhteiskehittämisessä
Sivumäärä: 57
Työn ohjaaja: Juha Nikkilä
Työn tilaaja: Kankaanpään A-koti

Tämän opinnäytetyön tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa päihdetyön kokemusasiantuntijoiden yhdenvertaisuuden ja kokemusasiantuntijuuden kokemuksista yhteiskehittämisen aikana. Tiedon perusteella pyrittiin edistämään kokemusasiantuntijoiden ja ammattilaisten yhteistyötä sekä vahvistamaan kokemusasiantuntijan asemaa. Tässä opinnäytetyössä kokemusasiantuntijoina toimivat Kankaanpään A-kodin entiset asiakkaat. Yleisesti kokemusasiantuntijuudella tarkoitetaan koulutettua henkilöä, jolla on omakohtaisia kokemuksia esimerkiksi sairastamisesta ja siitä toipumisesta. Lisäksi tavoitteena oli esittää kehittämis ehdotuksia kokemusasiantuntijatoiminnan lisäämiseksi Kankaanpään A-kodin toimintaan. Tutkimusaineistoa kerättiin ryhmähaastattelulla, palautelomakkeilla ja yksilöhaastatteluilla. Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin teemoittelua.

Yhteiskehittäminen toteutui työelämälähtöisesti yhdessä Tuula Sillanpään kanssa. Sillanpää on Kankaanpään A-kodin työntekijä ja opiskeli Laurean ammattikorkeakoulussa sosiaali- ja terveysalan ylempää ammattikorkeakoulututkintoa. Sillanpää laati opinnäytetyönään yhteiskehittämismenetelmällä koulutuksen päihderiippuvuudesta kokemusasiantuntijoiden kanssa. Opinnäytetyöni idea syntyi lähdettyäni mukaan yhteiskehittämiseen.

Kokemusasiantuntijoiden osallistuminen yhteiskehittämiseen vahvisti heidän asemaansa ja lisäsi yhdenvertaisuuden kokemusta ammattilaisten kanssa. Tutkimustuloksista ilmeni, että yhdenvertaisuutta edistäviä asioita ovat mahdollisuus ilmaista itseään, tunne kuulluksi tulemisesta, vastavuoroisuus sekä mahdollisuus vaikuttaa. Merkitykselliseksi kokemusasiantuntijuudessa nousi tarve vaikuttaa ja saada menneisyydelle merkitys. Tuloksista voidaan todeta, että kokemusasiantuntijan osalta yhdenvertaisuuden kokemus edistää yhteistyötä ammattilaisten kanssa. Opinnäytetyön tuloksista syntyi myös konkreettisia ideoita kokemusasiantuntijatoiminnalle Kankaanpään A-kodissa. Tutkimustuloksista päätellen on tärkeää nostaa keskusteluun yhdenvertaisuuden kokemukset ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden välisessä suhteessa sekä edistää niiden toteutumista.

Asiasanat: yhdenvertaisuus, osallisuus, kokemusasiantuntija, yhteistoiminta

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences

Name of the Degree Programme Community Educator

Author: Elina Tikka

Title: Substance abuse experts by experience involved in co-development

Number of Pages: 57

Supervisor(s): Juha Nikkilä

Subscriber(s): Kankaanpään A-koti

The aim of this thesis research was to produce information on the experience of equality of experts by experience of activities in substance abuse and experience expertise experiences during co-development. Based on this information, efforts were made to improve co-operation of experts by experience and professionals as well as strengthen experts by experiences position. Additionally, the goal was to suggest development proposals to add utilizing expertise by experience in Kankaanpään A-koti's activities. The research data was collected through group interviews, feedback form and individual interviews. The method of analysis of the data was themation.

Collaborative development completed working life oriented together with Tuula Sillanpää. Sillanpää is an employee for Kankaanpään A-koti and she studied at Laurea University of Applied Sciences. Sillanpää drafted her thesis using co-development method on substance abuse education with experts by experience. The idea for my thesis came after I got involved in co-development.

The involvement of experts by experience in co-development strengthened their position and increased their experience of equality with professionals. The results of the study showed that things that improve equality are being able to express yourself, being heard, reciprocity and being able to influence. Significant in experience expertise was the need to influence and gain meaning for the past. From the results it can be said that for the expertise by experience's part experience of equality improves co-operation with the professionals. The results of the thesis also gave concrete ideas for utilizing expertise by experience in Kankaanpään A-Koti. Coming to conclusion from the results of the study, it is important to bring to the discussion the experience of equality between professionals and experts by experience and to promote their realization.

Keywords: equality, inclusivity, expert by experience, co-operation

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	6
2	OPINNÄYTETYÖN TILAAJA.....	7
2.1	Kankaanpään A-koti.....	7
2.2	Kokemusasiantuntija toiminta Kankaanpään A-kodilla	8
3	PÄIHDETYÖN KOKEMUSASIAINTUNTIJUUDEN LÄHTÖKOHDAT.....	9
3.1	Riippuvuudesta kuntoutuminen	9
3.1.1	Kuntoutus	9
3.2	Kokemusasiantuntijuus.....	10
3.3	Osallisuus.....	11
3.4	Asiantuntijuus ja ammatillisuus	12
3.5	Merkityksellisyys	13
3.6	Yhdenvertaisuus	14
3.7	Yhteiskehittäminen	14
4	AIEMMAT TUTKIMUSTULOKSET KOKEMUSASIAINTUNTIJUUDESTA.....	15
5	TUTKIMUSMENETELMÄT, AINEISTON KERUU JA ANALYSOINTI.....	17
5.1	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet	17
5.2	Tutkimuskysymykset.....	17
5.3	Suunnittelu	18
5.4	Tutkimusmenetelmät	20
5.4.1	Tutkimusaineiston keruu	21
5.4.2	Aineiston analysointi	22
6	OPINNÄYTETYÖN LUOTETTAVUUS JA TUTKIMUSETIIKKA	23
6.1	Luotettavuus.....	23
6.2	Eettisyys.....	24
6.3	Omakohtainen kokemukseni	25
7	TULOKSET	26
7.1	Yhdenvertaisuus	27
7.1.1	Yhdenvertaisuuden kokemukset koulutuksen luomisen aikana	27

7.1.2	Yhdenvertaisuuden kokemukset koulutuksen toteutuksen aikana	27
7.1.3	Yhdenvertaisuuden kokemuksia kuntoutusajoilta	29
7.1.4	Yhteisöhoitoon vaikutus yhdenvertaisuuteen	31
7.1.5	Yhdenvertaisuuden merkitys kokemusasiantuntijalle.....	31
7.1.6	Yhdenvertaisuuden edistäminen.....	32
7.2	Kokemusasiantuntijuus.....	33
7.2.1	Kokemusasiantuntijuuden merkitys	33
7.2.2	Kokemusasiantuntijatoiminnan odotukset	36
7.2.3	Millaista kokemusasiantuntijatoimintaa A-kodilla voisi olla?.....	37
7.3	Yhteiskehittäminen	39
7.3.1	Vaikutukset	39
7.3.2	Haasteet.....	40
7.3.3	Motivaatio	41
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	42
8.1	Yhdenvertaisuus	42
8.2	Kokemusasiantuntijuus.....	45
8.3	Yhteiskehittäminen	45
9	OPINNÄYTETYÖN ARVIOINTI	46
9.1	Prosessin arviointi	46
9.2	Opinnäytetyöntilaajan arviointi.....	47
9.3	Itsearviointi	48
10	KEHITTÄMISEHDOTUKSET	49
11	LOPUKSI.....	51

1 JOHDANTO

”Minun tarinani on vain yksi tarina muiden joukossa. Entä jos kaikki hoitoa saavat ihmiset levittäisivät saamaansa hyvää perheisiinsä ja läheisverkostoihinsa? Mitä kaikkea näillä hoidoilla oikeasti voidaan saavuttaa!” (Pehkonen, Kekoni & Kuusisto 2019, 355).

Asiakkaan osallisuutta ja kokemusasiantuntijatoiminnan merkitystä korostetaan nyky-yhteiskunnassa. Mielenterveys- ja päihdetyössä tarvitaan tutkimusta osallisuuden toteutumisesta sekä kokemusasiantuntijatoiminnan merkityksestä yksilölle, asiakastyölle ja sosiaali- ja terveyshuoltoalan ammattilaisille. Tärkeää on tutkia kokemusasiantuntijan roolia ja sen muuttumista suhteessa vertaisiin, ammattiauttajiin sekä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestelmään (Rissanen 2015, 214, 215.).

Kokemusasiantuntijoiden ja ammattilaisten yhteistyötä tulee tutkia lisää, jotta saadaan tietoa erilaisten yhteistoimintamallien kehittämiseksi (Sillman 2015, 48). Sosiaali- ja terveysministeriön nimittämässä kansallisessa mielenterveys- ja päihdesuunnitelmassa (2009-2015) ehdotetaan, että kokemusasiantuntijat ja vertaistoimijat otetaan mukaan mielenterveys- ja päihdetyön suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin.

Opinnäytetyö on työelämälähtöinen, ja se liittyy Kankaanpään A-kodin työntekijä Tuula Sillanpään yhteiskehittämiseen. Sillanpää opiskeli Laurean ammattikorkeakoulussa sosiaali- ja terveysalan ylempää ammattikorkeakoulututkintoa suuntautumisenaan voimavaraistavien työtapojen kehittäminen. Hän laati opinnäytetyönään A-kodin henkilökunnalle koulutuksen päihderiippuvuudesta ja sen hyvästä hoidosta kokemusasiantuntijoiden kanssa. Koulutuksen laadinnalle menetelmänä oli yhteiskehittäminen. Kokemusasiantuntijat kouluttivat laatimansa koulutukset A-kodin henkilökunnalle.

Sillanpää kutsui minut mukaan tähän yhteiskehittämiseen entisenä kollegana ja kokemusasiantuntijana sekä AMK-opiskelijana tutkimaan kokemusasiantuntijoiden kokemuksia yhteiskehittämisen aikana.

Tämän opinnäytetyön aihe syntyi Päivi Rissasen väitöskirjan sekä Sillanpään opinnäytetyön aiheen innoittamana. Rissanen (2015) tarkastelee väitöskirjassaan tutkijana omia sairastumis-, sairaala- ja kuntoutumiskokemuksia sekä identiteetin muuttumista sairastumisen ja kuntoutumisen eri vaiheissa.

Opinnäytetyössä tutkittiin yhteiskehittämisen vaikutusta ja kokemusasiantuntijuuden merkitystä kokemusasiantuntijalle itselleen sekä yhdenvertaisuuden kokemuksia. Opinnäytetyön tavoitteena on vahvistaa ja edistää Kankaanpään A-kodin henkilökunnan ja kokemusasiantuntijoiden välistä yhteistyötä. Opinnäytetyön prosessissa keskeisessä osassa oli luoda yhdenvertainen ilmapiiri ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden välille.

Tässä opinnäytetyössä esiintyvät aihepiirit päihdetyön kokemusasiantuntijuus sekä ammattilaisuus ovat itselleni tuttuja. Minulla on omakohtainen kokemus päihderiippuvuudesta toipumisesta. Tämän lisäksi olen myöhemmin kouluttautunut mielenterveys- ja päihdetyön ammattilaiseksi.

Rissasen (2015) ja kansallisen mielenterveys- ja päihdesuunnitelman pohjalta voidaan todeta, että opinnäytetyön tutkimuskohteena päihdetyön kokemusasiantuntijat ovat ajankohtaisia. Palveluiden kehittämisen tulisi jatkossa toteutua yhteistyössä asiakkaiden kanssa. Tulevaisuudessa menestyjiä ovat ammattilaiset ja organisaatiot, jotka ottavat aidosti huomioon asiakkaat (Kallankari 2019, 227.).

2 OPINNÄYTETYÖN TILAAJA

2.1 Kankaanpään A-koti

Opinnäytetyöntilaajana toimi Kankaanpään A-koti. Kankaanpään A-kodin taustalla on vuonna 1948 perustettu yhdistys, VAK ry. Se toimii riippuvuusongelmaisten hyväksi vahvistaen yhteistä hyvinvointia ja tarjoamalla päihderiippuvaisille turvallisen ja elämänmuutosta edistävän kuntoutusyhteisön sekä Kankaanpään A-kodissa, että Mikkeli-yhteisössä. Kankaanpään A-koti on toiminut vuodesta 1954 alkaen. A-koti

tarjoaa laadukasta yksilö- ja perhekuntoutusta päihderiippuvuuteen ja muihin riippuvuuksiin. Toiminnan arvolähtökohtina ovat asiakkaan ja yksilöllisyyden arvostaminen, yhteisöllisyys ja voimavarakeskeisyys. Kankaanpään A-kodissa ei keskitytä ainoastaan päihteettömyyteen, vaan kokonaisvaltaiseen toipumiseen, arjen hallinnan opetteluun ja yhteiskunnassa oikeilla pelisäännöillä elämiseen (Kankaanpään A-koti, 2020).

A-koti on yksi vanhimpia ja vaikuttavimpia riippuvuuskuntoutusyksiköjä Suomessa. Sen toiminta on vakiintunutta ja henkilökunta hyvin sitoutunutta, josta kertoo työntekijöiden keskimääräinen työaika, joka on jopa 14 vuotta. A-koti on aina määrätietoisesti kehittänyt toimintaansa ja saanut siitä myös valtakunnallista tunnustusta. A-koti haluaa kehittää toimintaansa ottamalla kokemusasiantuntijat vahvemmin mukaan toimintaan ja jatkossakin heille on tärkeää, että asiakkaiden ääni on kuuluvilla.

Kankaanpään A-kodilla on kirjattuna laatutavoitteissa yhdenvertaisuus. A-kodin johdanto toi esille opinnäytetyön yhteydessä käydyissä keskusteluissa, että he haluavat edistää yhdenvertaisuuden arvoa ja laajentaa kokemusasiantuntijatoimintaa. Heidän näkemyksensä mukaan opinnäytetyön kautta saatiin vietyä kehittämistarvetta eteenpäin.

2.2 Kokemusasiantuntija toiminta Kankaanpään A-kodilla

Kokemuksellinen toiminta näkyy Kankaanpään A-kodilla siten, että kuntoutuksessa olevien asiakkaiden on mahdollista osallistua yhdessä henkilökunnan kanssa A-kodin infoihin, joita pidetään eri kuntien yhteistyötahoille. Lisäksi asiakkaana on mahdollista toimia kuntoutuksen aikana A-kodin toiminnan esittelijänä yhdessä henkilökunnan kanssa A-kodin vieraille. Tällöin tavoitteena on, että asiakas kertoo omaa kokemustaan kuntoutuksessa olostaan. A-kodin Joukasen jatkokuntoutusyhteisön opilaiden kuntoutusohjelmaan on sisällytetty, että he käyvät pitämässä tuloinfoja vastaanottoyhteisössä uusille asiakkaille. Kun ammatillinen työ ja vertaistuki toimivat yhdessä, yhteistyö parhaimmillaan täydentää toisiaan tiedollisesti ja taidollisesti.

Ammatillinen työ ja kokemusasiantuntijatoimija voivat toimia yhdessä ja rinnakkain (Mikkonen, Saarinen, 2018, 29; Rissanen 2015, 196.).

Muiden kuntoutujien tuella eli vertaistuellalla on tärkeä merkitys kuntoutuksessa. Kuntoutuksessa tuetaan osallistumista vertaistuellalla toimiviin itsehoitoryhmiin (Kankaanpään A-koti, 2020.) Na- ja AA-itsehoitoryhmät ovat kansainvälisiä yhteisöjä, jotka ovat suunnattu henkilöille, jotka haluavat pysyä raittiina ja toipua päihderiippuvuudesta vertaistuen avulla.

3 PÄIHDETYÖN KOKEMUSASiantuntijuuden lähtökohdat

3.1 Riippuvuudesta kuntoutuminen

Riippuvuudella tarkoitetaan pakonomaista tarvetta johonkin toimintaan tai tietynlaisten tunne- tai olotilan saavuttamiseen (Mikkonen & Saarinen, 2018, 93). Kuntoutusta vaativina riippuvuuksina esiintyy alkoholi-, huume-, lääke-, rahapeli-, ja internetiriippuvuutta. Riippuvuus voi olla fysiologista tai psyykkistä tai molempia samanaikaisesti. Riippuvuutta ei tuota aine tai toiminta sinänsä vaan aineen tai toiminnan oma-aloitteinen käyttö, joka ilmenee tavassa olla ja käyttäytyä suhteessa riippuvuuden kohteeseen (Partanen ym. 2015, 24). Riippuvuuden kehittyessä muutoksen toteuttamiseen tarvitaan hoitoa, koska yksilön omat voimavarat eivät riitä. Päihdeongelmien ja niihin liittyvien muiden ongelmien hoito vaatii pitkäjänteistä kuntoutusta (Pehkonen, Kekoni & Kuusisto 2019, 327, 328).

3.1.1 Kuntoutus

Kuntoutuksella tavoitellaan riippuvuudesta irtautumisen lisäksi selviytymiskeinoja ja toimintamalleja, joiden avulla saavutettu hyvinvointi jatkuu myös pitkälle kuntoutuksen päätyttyä (Pehkonen, Kekoni & Kuusisto 2019, 296, 308). Päihdetyössä voi-

daan käyttää asiakkaan hoidollisten, kuntoutuksellisten ja kasvatuksellisten tavoitteiden saavuttamiseen hoito- ja kuntoutusyhteisöä. Yhteisöhoidon perustana on ihmiskäsitys, jonka mukaan ihminen elää ja kehittyy vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Jokainen yhteisö määrittelee ja tarkentaa omat toimintaperiaatteet ja niiden soveltaminen vaihtelee yhteisön perustehtävän mukaan (Heikkinen-Peltonen, Innamaa & Virta 2019, 256.). Kuntoutuksessa edistetään asiakkaan toiminta- ja työkykyä ja osallisuutta sekä tarvittaessa fyysisten, psyykkisten, sosiaalisten, kognitiivisten ja ammatillisten valmiuksien parantamista (Kuntoutuksen uudistamiskomitea 2017, 44).

Sosiaalihuoltolaissa säädetään sosiaalisen kuntoutuksen palveluista (1301/2014). Lain 17 §:n mukaan sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi.

Päihdehuoltolain (41/1986) tavoitteena on ehkäistä ja vähentää päihteiden ongelmakäyttöä ja siihen liittyviä haittoja. Lisäksi tavoitteena on edistää ongelmakäyttäjien ja heidän läheisten toimintakykyä ja turvallisuutta. Lain 6§ mukaan päihdehuollon palveluja tulee kehittää.

3.2 Kokemusasiantuntijuus

Kokemusasiantuntijuudella tarkoitetaan, että henkilöllä on omakohtaisia kokemuksia esimerkiksi sairastamisesta, vammautumisesta, tai muista mullistavista elämäkokemuksista. Siitä syntyy kokemustietoa (KoKoa 2019). Kokemusasiantuntijatoiminnan juuret ovat kansalaistoiminnassa, vertaisuudessa ja vapaaehtoisuudessa, jotka ovat perinteisesti toteutuneet kolmannen sektorin vapaaehtoistoiminnassa (Hietala & Rissanen 2015,33). 1990-luvun laman aikana vertaistuen arvostus kasvoi silloisen oma-aputoiminnan myötä ja sen merkitystä oman asiansa asiantuntijaksi alettiin hyväksyä. Vertaistuen arvostuksen myötä ammatillisten ja vertaisten kohtaamiset ovat lisääntyneet. Nykypäivän kokemusasiantuntijuutta pidettiin aiemmin lähinnä maal-

likkotietona eli toisen käden tietona. (Mikkonen & Saarinen, 2018, 12, 31.). Kokemusasiantuntijatoiminnan alku voidaan liittää vuonna 1897 perustettuun Suomen Mielenterveysseuraan, joka on vanhin toiminnassa oleva järjestö (Rissanen 2015, 200).

Jos kokemusasiantuntijalla – vertaisella - on muut elämänalueet kunnossa, hän pystyy auttamaan toisia sellaisissakin asioissa, joissa ammattilainen ei pysty, jos tällä ei ole samaa kokemusta (Mikkonen & Saarinen, 2018, 21).

Kokemusasiantuntijaksi hakeudutaan, kun oman toipumisen ja kuntoutumisen myötä herää halu auttaa toisia ja kehittää asiakastyötä. Omakohtaiset kokemukset ovat liittyneet toipumiseen ja kuntoutumiseen, jostain elämään vaikuttaneesta sairaudesta, kriisistä tai ongelmasta. Vertaistuen laajennuttua palveluihin ja julkiselle sektorille, siitä on alettu puhua kokemusasiantuntijuutena. Kokemusasiantuntijan toimiessa vaativissa tehtävissä ammattilaisten rinnalla, työparina, osana työryhmää tai kehittämistehtävissä, häntä ei voi pitää vapaaehtoistoimijana eikä toimintaa omaehtoisena vertais- tai kansalaistoimintana (Hietala & Rissanen 2015, 33, 34.). Henkilökohtaisella tasolla kokemusasiantuntijuus voi olla itsensä kehittämistä, joka ilmenee omakohtaisena muuttumisena, voimaantumisenä sekä kuntoutumisena (Rissanen 2015, 214).

Kokemusasiantuntijatoimintaan lähdetään tyypillisesti mukaan henkilökohtaisen sitoutumisen ja vapaaehtoisuuden pohjalta. Kokemusasiantuntijatoiminnasta saatu palkkio voi olla keskeistä monien kuntoutumiselle ja oikeudenmukaisuuden kokemukselle (Hietala ja Rissanen 2015, 35.). Kokemusasiantuntijatoimintaan kuuluu, että tehtävästä maksetaan palkkio ja sen suuruuden vähimmäisedellytyksenä on, että kokemustoimijalle ei aiheudu kuluja (Kokemustoimintaverkosto; KoKoa, 2019.).

3.3 Osallisuus

Osallisuus ja osallistuminen ovat laajasti tunnustettuja arvoja, jotka ovat keskeisiä tekijöitä kuntoutuksen ja kokemusasiantuntijan identiteettien muodostumisessa. Kun

keskustellaan asiakastyöstä, kuntoutuksesta ja kokemusasiantuntijatoiminnasta, esiin nousevat asiakasosallisuus ja osallistuminen (Rissanen 2015, 153.).

Osallisuudella tarkoitetaan mahdollisuutta jakaa yhteisössä merkittäviä asioista, osallistua vaikuttavaan ja mielekkääseen toimintaan mahdollistaen erilaisuuden ja jokaisen ihmisarvon. Lisäksi osallisuus luo mahdollisuuden vaikuttaa ympäröivien yhteisöjen toimintatapoihin, arvioida ja määrittää oman elämän asioista. Osallisuutta kuvaa yhteisöön kuuluminen, sen toimintaan osallistuminen sekä yhteisöön kiinnittymisen kautta rakentuva yhteenkuuluvuudentunne. Osallisuus edellyttää mahdollisuutta kohdistaa ja käyttää omaa osaamistaan ja voimavarojaan yhteisönsä ja lähimmäisten hyväksi. Kansainvälisissä tutkimuksissa osallisuus on liitetty keskusteluun inkluusiosta. Inkluusio käsitteellä tarkoitetaan moniäänistä ja erilaisuuden hyväksyvää yhteisöllisyyttä. Siihen liittyy olennaisesti pääsy yhteiskunnan järjestelmiin ja instituutioihin, tarkoittaen yksinkertaisimmillaan johonkin kuulumista, jäsenyyttä ja osallistumista (Korkiala 2015, 17.; Valtonen 2018, 22; Perälä, ym. 2014, 85.).

3.4 Asiantuntijuus ja ammatillisuus

Ammatillinen auttaminen perustuu velvollisuuteen (Mikkonen & Saarinen 2018, 13). Ammattitaito on ammatillisen toiminnan perusta, jolla tarkoitetaan koulutuksella ja kokemuksella hankittua yksilöllistä pätevyyttä toimia ammatissa. Asiantuntijuus liitetään professionaaliseen toimintaan, jolla tarkoitetaan ammatteja, joissa asiantuntijuus perustuu pitkään akateemiseen koulutukseen sekä systemaattiseen ja laajalaiseen tietoperustaan. Ammatillinen asiantuntijuus on jaettua asiantuntijuutta. Yhteiskunnassa on professioille määritelty tehtävä, joka tähtää asiakkaan palveluun ja yhteiseen hyvään. Ammatilliselta asiantuntijalta edellytetään osallistumista yhteistyöhön ja yhteisen toimintakulttuurin kehittämiseen. Moraalisia ongelmia ammatillisessa toiminnassa kutsutaan eettisiksi ongelmiksi. Ammattietiikan lähtökohtana on oletus siitä, että työhön liittyvien moraalisten ongelmien ratkaisu perustuu pohdintaan oikeasta ja väärästä (Juujärvi, Myyry & Pesso 2007, 9, 10, 13.). Lisäksi vastuullinen asiantuntijuus sisältää asiakaslähtöisyyden keskeisen näkemyksen, että asiakas on työntekijän kanssa yhdenvertainen toimija (Virtanen ym. 2011, 19.).

On tutkittu, että asiakaslähtöisyyden kehittäminen auttaa vastaamaan sosiaali- ja terveyssektoria koskeviin uudistustarpeisiin. Asiakaslähtöisillä toimintamalleilla tehostetaan hoidon vaikuttavuutta, palveluiden kustannustehokkuutta ja asiakkaiden ja työntekijöiden tyytyväisyyttä. Asiakaslähtöisyyden on koettu olevan parhaimmillaan sellaisissa palveluissa, joissa asiakas voi kokea osallistuvansa hoidon tai palvelun toteuttamiseen tasavertaisena kumppanina. Näin ollen yhdenvertaisuus ei ole merkinnyt asiakkaalle rajatonta valinnanvapautta vaan ammattilaisen kykyä huomioida asiakas (Virtanen ym. 2011,8,20.).

3.5 Merkityksellisyys

Merkityksellisyys on hyvää mieltä tärkeäksi koetusta. Merkityksellinen toiminta on palkitsevaa. Merkityksellisyyttä voidaan kuvata oman arvomaailman ja työn muodostaman arvojen kohtaamisena. Merkityksellisyyden tunne on henkilökohtainen, eikä se ole asema sidonnainen asia. Merkityksellisyyttä on kaikissa toimissa ja se on osa täyttä elämää, jolla on syvä tarkoitus. Yksilön itseään toteuttavaa merkityksellisyyttä ja hänen pyrkimystään tuetaan avaamalla mahdollisuuksia ja raivaamalla esteitä. Kaikkein tyydyttävintä on kutsumustyö, sillä kun tekee työtä työn itsensä vuoksi, syntyy mielihyvää ja kiitollisuutta, joka ylittää työn materiaaliset edut. Merkityksellisyys on sitä, että ymmärtää tekemisen tarkoituksen ja tuntee itsensä tärkeäksi. Merkityksellinen toiminta lisää tuottavuuden tunnetta ja tuottavuuden tunne lisää onnellsuutta (Järvinen, 2014, 31, 33, 141,142.). Kokemusasiantuntijatoimintaa voidaan toteuttaa kutsumustyönä ja motivaationa voi toimia toiminnan merkityksellisyys. Merkityksellisyyttä voidaan hakea kaikilta elämän osa-alueilta.

Yhteistyö kokemusasiantuntijoiden kanssa voi muuttaa ammattiauttajia ihmisinä ja toimijoina. Yhteistyön ja vuorovaikutuksen jatkuessa moni ammattiauttaja on huomannut kokemusasiantuntijuuden muuttavan tapaa suhtautua asiakkaisiin ja heidän ongelmiinsa. Vuorovaikutuksessa kokemusasiantuntijuus ja ammatillisuus voivat samankaltaistua, ihmisten väliset erot hälvetä ja erilaisten asemien tuomat ennakkoluulot ja käsitykset muuttua. Yhteistyö tuo merkityksellisyyttä työhön (Falk ym. 2013, 19.).

3.6 Yhdenvertaisuus

Sosiaali- ja terveyspalveluissa asiakkaita tulee kohdella yhdenvertaisesti ja tasapuolisesti sekä heidän perusoikeuksiansa tulee kunnioittaa, arvostaen itsemääräämisoikeutta. Eettisyydessä pohditaan, mikä on oikein. Kokemusperäinen tieto kertoo, miten ja miksi asiat ovat tietyllä tavalla, mutta ei kerro sitä, miten asioiden tulisi olla (Ahonen 2017, 47.).

”Huumeita käyttävä asiakas kokee usein omat vaikutusmahdollisuutensa hänen oman elämänsä merkityksellisimpiin asioihin varsin pieniksi. Elämää ohjaavat asiat ovat eri viranomaisien käsissä. Viranomaisen ja asiakkaan välisen kanssakäymisen haasteena on yhteisen kielen ja luottamuksen puuttuminen sekä etujen ristiriita – toisella on valtaa tehdä päätöksiä ja toisella ei.” (Ahonen, Lamminmäki, Virtanen, Suoheimo ja Suokas 2011, 35).

Yhdenvertaisuuslaki edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjintää sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa. Lakia sovelletaan julkisessa ja yksityisessä toiminnassa. Viranomaisella, koulutuksen järjestäjällä ja työnantajalla on velvollisuus arvioida ja tarvittaessa edistettävä yhdenvertaisuutta. (Yhdenvertaisuuslaki.)

Ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa ensimmäinen artikla vahvistaa kaikkien tasa-arvon ja vapauden ja toinen artikla korostaa yhdenvertaisuutta ja kieltää syrjinnän todeten kaikkien ihmisten syntyvän arvoltaan ja oikeuksiltaan vapaina ja tasavertaisina. Ihmisoikeuksien tärkein periaate on yhdenvertaisuus (Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus.).

3.7 Yhteiskehittäminen

Suomen perustuslain 2§ (731/1999) mukaan kansalaisilla on yhdenvertainen oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen. Lisäksi perustuslain mukaan 14§ (731/1999) kansalaisilla on yhdenvertainen oikeus osallistua

ja vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin Yhteiskehittäminen vastaa oikeuteen saada olla osallisena itseään liittyvissä asioissa. Yhteiskehittämisessä kehittämistä toteutetaan yhteissuunnittelun keinoin, jolloin kaikki osapuolet ovat alusta loppuun kehittämisessä mukana. Yhteiskehittämisen avulla erilaiset raja-aidat ihmisten mielipiteiden välillä häviää ja on vain yksilöiden kokemuksia. Vahvistamalla osallisuutta ennaltaehkäistään syrjäytymistä ja vähennetään eriarvoisuutta. Yhteiskehittämisen myötä saadaan jokaisen osapuolen ääni kuuluviin jo palveluja suunniteltaessa (Ahonen 2017, 52, 53.).

Asiakkaiden osallistuessa kehittämiseen, saadaan palvelut asiakaslähtöisemmiksi ja vaikuttavimmiksi. Yhteiskehittämisen myötä asiakasymmärrys ja asiakkaiden todelliset tarpeet tunnistetaan entistä paremmin, ja palvelut vastaavat paremmin tarvetta. Hoito tehostuu asiakastyytyväisyyden myötä (Kallankari 2019, 227.).

4 AIEMMAT TUTKIMUSTULOKSET KOKEMUSASIAINTUNTIJUUDESTA

Tarkastellessa aikaisempia tutkimuksia päihdetyön kokemusasiantuntijuudesta arvioin, että on tukittu enemmän kokemusasiantuntijatoiminnan vaikutuksia enemmän suhteessa asiakkaisiin ja ammattilaisiin kuin kokemusasiantuntijoihin itseensä.

Rissanen (2015) tarkastelee väitöskirjassaan tutkijana omia sairastumis-, sairaala- ja kuntoutumiskokemuksia sekä identiteetin muuttumista sairastumisen ja kuntoutumisen eri vaiheissa. Hän nimeää tutkimuksen lähestymistavan autoetnografiseksi kokemustutkimukseksi, jonka lähtökohtana ja aineistona ovat tutkijan omat kokemukset, tietoisuus itsestä, itsehavainnointi sekä kokemusten sijoittaminen niiden sosiaaliseen ja kulttuuriseen taustaan. Lisäksi hänen tutkimustapansa liittyy Isosta-Britanniasta lähtevään tutkimusperinteeseen, jota hän kutsuu kuntoutujien kokemustutkimukseksi. Siinä on oleellista palvelun käyttäjien äänen kuuleminen, voimaantuminen sekä heidän aktiivinen roolinsa tutkimusprosessissa.

Tutkimuksella selvennetään psyykkisen sairastumisen ja kuntoutumisen ilmiötä tutkimalla yksittäistä kokemusta. Erityisenä kiinnostuksen kohteena ovat asiakassuh-

teet. Lisäksi arvioidaan psykiatrasta sairaalahoitoa, asiakassuhteita, psykoterapiaa, vertaistukea ja kokemusasiantuntijatoimintaa. Kokemusasiantuntijana toimiessa tulee olla riittävän vahva ja etääntynyt omista kokemuksistaan sekä kyettävä jäsentämään niitä ja tunteitaan (Rissanen 2015, 127.).

“Pohdin häpeää ja sitä, millaista on olla esillä. Julkisuuteen tulemiseen liittyy stigman ja leimautumisen uhka. Ajoittain olen ylpeä siitä, miten ja mistä olen kuntoutunut ja haluan kertoa toisille kuntoutujille, omaisille sekä työntekijöille, että kuntoutuminen on mahdollista ja unelmia on mahdollista saavuttaa.” (Rissanen 2015, 127).

Suvi Komppa ja Veera Kupiainen (2017) tutkivat kokemusasiantuntijatoimintaa opinnäytetyössä; Kokemuksia päihdetyön kokemusasiantuntijatoiminnasta. Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia kokemusasiantuntijatoimintaa sekä sen käyttöä Etelä-Savon päihde- ja mielenterveystyön ammattilaisten, kokemusasiantuntijoiden ja asiakkaiden näkökulmasta. Heidän tutkimuksensa mukaan kokemusasiantuntijatoiminnan perimmäinen tarkoitus on tiedon levittäminen, asiakkaiden auttaminen sekä parempien asiakaslähtöisempien palveluiden luominen päihde- ja mielenterveystyöhön.

Katja Sillman (2015) tutki kokemusasiantuntijoiden ja ammattilaisten yhteistyötä ryhmäprosessissa opinnäytetyössään; Kokemuksia ryhmän ohjaamisesta ammattilaisen ja kokemusasiantuntijan yhteistyönä. Sillman tuo esille, että yhteistyön aikana ammattilaisen kanssa kokemusasiantuntijalla on vaikeutta luottamuksen, avoimen suhtautumisen ja vuorovaikutuksen kanssa.

5 TUTKIMUSMENETELMÄT, AINEISTON KERUU JA ANALYSOINTI

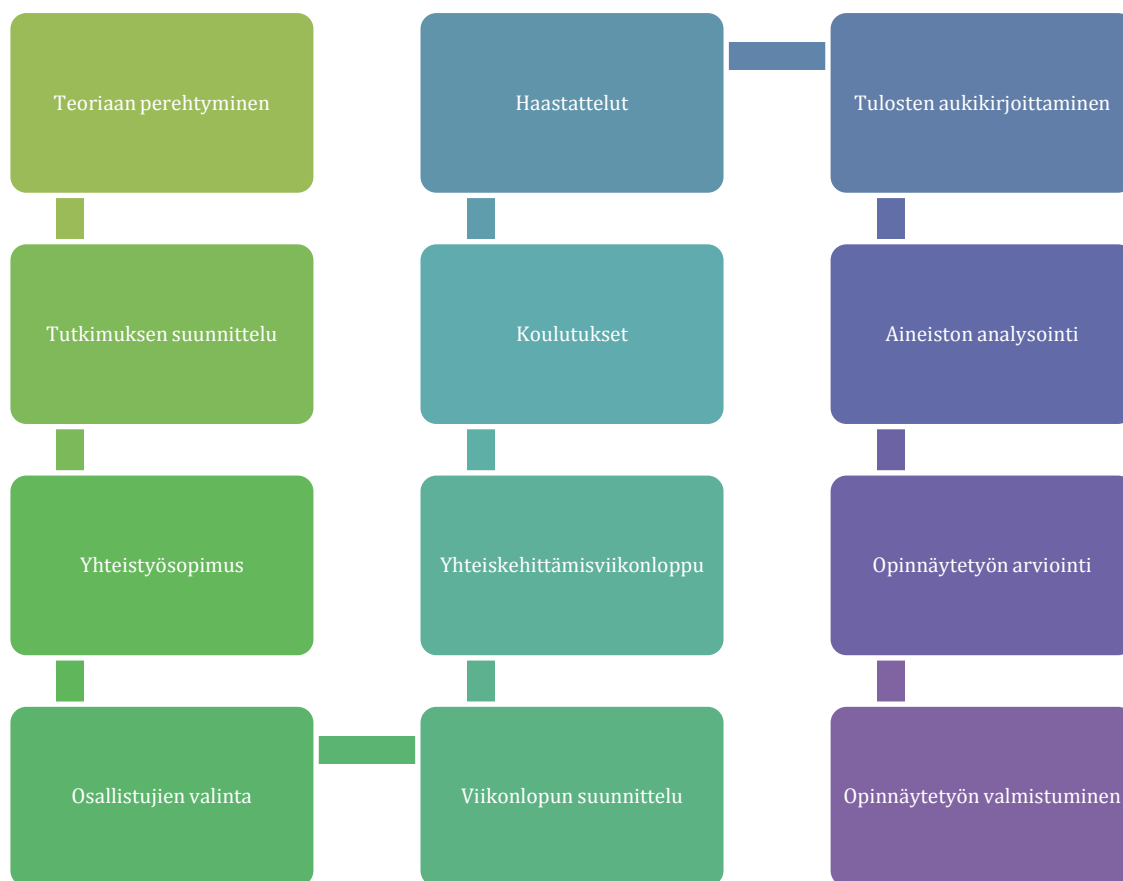
5.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Tässä opinnäytetyössä tutkimuskohteena ja kokemusasiantuntijoina toimi Kankaanpään A-kodin kuntoutuksen läpi käyneet asiakkaat. Opinnäytetyössä oli tarkoitus tutkia yhdenvertaisuuden ja kokemusasiantuntijuuden merkityksellisyyttä kokemusasiantuntijoiden kokemuksina yhteiskehittämisen aikana.

Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa kokemusasiantuntijuuden ja yhdenvertaisuuden merkityksestä kokemusasiantuntijalle itselleen ja A-kodin henkilökunnalle. Tiedon perusteella pyritään edistämään kokemusasiantuntijoiden ja Kankaanpään A-kodin henkilökunnan yhteistyötä sekä vahvistamaan kokemusasiantuntijan asemaa. Kokemusasiantuntijatehtävissä toimiminen on tärkeä vaihe kuntoutumista/elämässä eteenpäin menemistä (Hietala ja Rissanen 2015, 14). Lisäksi tavoitteena on esittää kehittämis ehdotuksia kokemusasiantuntijatoiminnan lisäämiseksi Kankaanpään A-kodin toiminnan sisälle.

5.2 Tutkimuskysymykset

- Miten yhdenvertaisuutta voisi edistää Kankaanpään A-kodin henkilökunnan ja kokemusasiantuntijoiden välillä?
- Mikä merkitys kokemusasiantuntijuudella on Kankaanpään A-kodin entiselle asiakkaalle itselleen?
- Millaiset vaikutukset yhteiskehittämiseen osallistumisella oli kokemusasiantuntijoille?



Opinnäytetyön prosessikuvaus

5.3 Suunnittelu

Opinnäytetyöprosessi aloitettiin tammikuussa 2019 Sillanpään kanssa suunnittelupalavereilla Kankaanpäässä. Aikaa opinnäytetyön prosessin toteutukselle varattiin vuoden verran.

Opinnäytetyön idea esiteltiin A-kodin silloiselle johtajalla Heidi Viljaselle. Kun Viljanen hyväksyi opinnäytetyön idean ja allekirjoitti yhteistyösopimus, aloitettiin käytännöntoteutuksen suunnittelu. Samanaikaisesti alkoi perehtyminen opinnäytetyön tietopohjaan.

Maantieteellisten etäisyyksien vuoksi prosessin vaiheissa hyödynnettiin etäyhteyksiä. Kevään aikana toteutui neljä palaveria puhelimitse, joista kaksi oli Sillanpään kanssa ja kaksi yhdessä Viljasen kanssa. Käyntejä Kankaanpäässä oli yhteensä viisi kertaa;

kaksi suunnittelupalaveria, kehittämisviikonlopun toteutus, osallistuminen ensimmäiseen koulutuspäivään ja viimeisin henkilökohtaiset haastattelut.

Opinnäytetyön prosessin alussa yhdessä Sillanpään kanssa luotiin videotervehdys A-kodin Facebook sivuille. Tervehdyksessä kerrottiin ideasta luoda koulutus, joka yhdistää kokemusasiantuntijat ja ammattilaiset. Lisäksi kerrottiin, että idea liittyy opinnäytetöiden tekemiseen.

Videotervehdyksen välityksellä kutsuttiin A-kodin entisiä asiakkaita, joilla oli vielä tuoreessa muistissa se, mikä heille oli merkityksellistä kuntoutuksessa, hakeutumaan mukaan yhteiskehittämiseen. Hakemuksia tuli 14 kpl, joista 7 oli naisia ja 7 miehiä. Hakijoista osa oli pariskuntia. Pariskunnille soitettiin henkilökohtaisesti, olivatko he valmiita sitoutumaan prosessiin, jos vain toinen pariskunnasta tulisi valituksi. Jokainen ilmasi, että valituksi tullessaan on valmis osallistumaan prosessiin myös yksin.

Hakemuksia käytiin läpi perusteellisesti yhdessä Sillanpään kanssa. Ratkaisuehdotukset tehtyämme, ne esiteltiin Viljaselle. Valintaa vaikeutti se, että jokainen hakija on omalla ainutlaatuisella kokemuksellaan merkityksellinen. Lopullinen valinta syntyi sen mukaan, mikä oli ryhmädynamiikan ja tulevien koulutusten kannalta paras mahdollinen ratkaisu. Jokaiseen valittuun kokemusasiantuntijaan oltiin henkilökohtaisesti yhteydessä. Heille kerrottiin, että suostuessaan heidän kokemusasiantuntijuutensa on opinnäytetyön tutkimuskohde.

Keväällä 2019 järjestetty yhteiskehittämisviikonloppu suunniteltiin ja toteutettiin yhdessä Sillanpään kanssa. Ennen toteutusta käytiin Viljasen kanssa budjettineuvottelut. Viikonloppu toteutettiin vuokramökillä Jämijärvellä. A-kodilta kustannettiin viikonlopun ylläpito, johon sisältyi mökin vuokra ja ruoat. Tärkeä osa budjettia oli kokemusasiantuntijoiden palkkiot, jotka muodostuivat palkkiosta ja matkakuluista.

Yhteiskehittämisviikonlopun keskeinen tavoite Sillanpään opinnäytetyön kannalta oli luoda koulutus saattaen yhteen kokemusasiantuntijat ja ammattilaiset ja tämän opinnäytetyön kannalta yhdenvertainen ilmapiiri. Syksyllä 2019 kokoonnuttiin ennen ensimmäistä koulutuspäivää hiomaan koulutuksen rakennetta ja työnjakoa loppuun. Syksyn aikana A-kodilla toteutui kaksi koulutuspäivää kokemusasiantuntijoiden kouluttamana.

5.4 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyössä käytettiin laadullista tutkimusmenetelmää, koska tutkittiin ihmisten kokemuksia. Laadullista tutkimusta kuvataan termeillä kvalitatiivinen, pehmeä, ymmärtävä ja ihmistutkimus. On järkevää kysyä suoraan ihmiseltä, kun halutaan tietää, mitä ihminen ajattelee tai miksi toimii niin kuin toimii (Tuomi, Jouni & Sarajärvi 2002, 23.).

Yhteiskehittämisprosessi toteutettiin toiminnallisina ja osallistavina menetelmin. Toimintatutkimus katsotaan yleensä laadulliseksi lähestymistavaksi. Kun kyse on osallistavasta tutkimuksesta ja kehittämisestä, menetelmät ovat osallistavia (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 61.).

Yhteiskehittämisviikonlopun aluksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi itsemme esiteltäessä Sillanpään kanssa kerroimme jonkin verran oman elämän kriiseistä ja niistä toipumisesta. Lisäksi kerroimme, miten ne ovat vaikuttaneet meidän ammatillisuuteemme. Omien kriisien kokeminen ja niistä selviäminen auttavat usein ymmärtämään muiden vaikeuksia ja kärsimystä (Heikkinen-Peltonen, Innamaa & Virta 2019, 56).

Toimintatutkimuksen kehittämiskohteena voi olla ongelma, johon etsitään teknistä, eettistä, sosiaalista tai ammatillista ratkaisua (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 58.). Kehittämistyö toteutuu suunnitellusti, jonka ensimmäinen vaihe on teoriaan ja aikaisempiin tutkimuksiin perehtyminen. Perehtymisen jälkeen aletaan toteuttamaan toimintaa. Toimintaa arvioidaan koko prosessin ajan ja prosessin kaikki vaiheet voivat vuorotella (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 60.). Opinnäytetyöni kannalta keskeistä on kokemusasiantuntijoiden kokemukset koko prosessin ajalta.

Tutkimusaineistoa kerätään kyselyillä, ryhmäkeskustelulla, aivoriihityöskentelyllä, haastatteluilla tai havainnoimalla (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 61.). Tiedonkeruu menetelmänä käytettiin ryhmähaastattelua, joka on tyypillinen laadullinen tiedonkeruu menetelmä. Lisäksi tiedonkeruu menetelmänä käytettiin strukturoitua haastattelua, jossa kysymykset ovat muotoiltu valmiiksi ja ne esitetään ennalta määrättyssä järjestyksessä (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 108).

Toimintatutkimuksessa painottuu sekä tutkitun tiedon tuottaminen ja käytännön muutoksen aikaansaaminen. Tyypillinen kohde on ihmisten tai organisaation toiminnan muuttaminen. Keskeistä olisi viedä muutos käytäntöön ja arvioida sitä. Toimintatutkimuksen keskeinen piirre on ihmisten aktiivinen osallistuminen kehittämistyöhön (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 37.). Tässä opinnäytetyössä Sillanpää edustaa organisaatiossa toimivaa aktiivista henkilöstöä.

Toimintatutkimuksessa kehittäjä toimii aina ryhmän aktiivisena jäsenenä. Toimintatutkimukseen osallistuvat ovat tasa-arvoisia, olipa heidän asemansa kehitettävässä organisaatiossa mikä tahansa (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 61.).

5.4.1 Tutkimusaineiston keruu

Opinnäytetyön aineiston keruu alkoi keväällä 2019 yhteiskehittämisviikonlopusta kokemusasiantuntijoiden kanssa. Kahdeksasta valitusta kokemusasiantuntijasta, yksi jättäytyi pois. Viikonlopun aikana toteutettiin ryhmähaastattelu liittyen yhdenvertaisuuden kokemuksiin. Yhteiskehittämisviikonlopusta kerättiin kirjallinen palaute.

Yhteiskehittämisviikonloppu ja koulutuspäivät tuottivat aineistoa, jotka toimivat yksilöhaastattelukysymysten pohjana. Kun yhteiskehittämisviikonloppu ja koulutuspäivät olivat toteutuneet, haastateltiin seitsemää kokemusasiantuntijaa henkilökohtaisesti. Haastattelun etuna on haastateltavien henkilöiden valinta, joilla on varmasti tietoa tutkittavasta aiheesta sekä heidän sitoutumisensa. Haastattelutilanteessa voidaan keskustella aiheesta, toistaa kysymykset sekä varmistaa molemminpuolisen ymmärryksen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85, 86.).

Haastattelukysymykset muotoiltiin valmiiksi ja esitettiin jokaiselle haastateltavalle ennalta määrättyssä järjestyksessä. Näin ollen vastauksen sisältö jätettiin avoimeksi. Kun halutaan korostaa yksilöä tutkimustilanteen subjektina, haastattelu on aineistokeruumenetelmänä hyvä. Lisäksi se mahdollistaa henkilökohtaisista ja aroista tai vaikeista asioista puhumisen vapaammin. Haastattelun avulla saadaan uusia näkökulmia asioihin ja syventää sekä selventää asioista (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 106.).

Haastattelut toteutettiin suunnitellusti haastateltaville sopivana ajankohtana. Tärkeää oli toteuttaa haastattelut mahdollisimman pian viimeisen koulutuspäivän jälkeen, jotta haastateltavien kokemukset olivat mahdollisimman tuoreessa muistissa. Haastatteluista kaksi toteutui puhelimitse, kaksi haastateltavan työpaikalla ja kolme haastateltavan kotiympäristössä. Haastattelut nauhoitettiin.

5.4.2 Aineiston analysointi

Kaikissa laadullisissa tutkimuksissa voidaan käyttää sisällönanalyysi menetelmää (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103). Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimusmenetelmän metodi, jossa etsitään merkityssuhteita ja merkityskokonaisuuksia. Tieto esitetään sanallisina tulkintoina (Vilkka 2015, 105.). Haastatteluista saatu aineisto purettiin litteroimalla sanasta sanaan ilman, että huomioitiin haastateltavien puheiden taukoja tai äänen painotuksia. Litterointi tarkoittaa haastatteluaineiston muuttamista nauhoilta tekstimuotoon (Vilkka 2015, 146). Litteroinnin tulostamisen jälkeen aineisto teemoitettiin. Tutkimusaineistosta pyrittiin nostamaan esille tutkimuskysymysten kannalta olennainen tieto (Vilkka 2015, 105.).

Tutkimuskysymyksiä ajatellen teemoittelu sopii laadulliseksi tutkimus menetelmäksi. Teemoittelussa painottuu se, mitä kustakin teemasta on sanottu. Teemoittelussa aineisto ryhmitellään erilaisten aihepiirien mukaan. Ideana on etsiä tiettyä teemaa kuvaavia näkemyksiä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105, 107.).

Aineistoa läpi käytyä useaan kertaan muodostui pääteemoiksi yhdenvertaisuus, kokemusasiantuntijuus ja yhteiskehittäminen. Analysointivaiheessa pääteemojen alle syntyi pienemmät aihe kokonaisuudet, jotka tulevat esille aineiston tuloksissa. Haastatteluiden pohjalta aineistoa syntyi paljon, mutta haastattelukysymysten strukturointi selkeytti teemojen muodostamista. Tukena aineiston sisällön teemoittelussa käytettiin värikoodeja. Aineiston järjestely tehtiin tutkimuksen johtopäätösten tekoa varten (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.).

6 OPINNÄYTETYÖN LUOTETTAVUUS JA TUTKIMUSETIIKKA

6.1 Luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa teoriaa tarvitaan välttämättä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 23). Kahdeksasta yhteiskehittämisprosessiin valitusta kokemusasiantuntijasta yksi jättäytyi pois. Lisäksi kaksi ei osallistuneet koulutuksien käytännön toteutukseen. Näin ollen oli pohdittava, jääkö aineistonmäärä vähäiseksi tutkimustiedon luotettavuuden kannalta. Laadullisella tutkimusmenetelmällä toteutetussa tutkimusaineiston luotettavuutta säätelee laatu, ei määrä. Laadullisessa tutkimuksessa voidaan tavoitella yleistettävyyttä (Vilkka 2015, 97.).

Luotettavuuden arviointia tehdään koko opinnäytetyön prosessin ajan, teoriaan, analysointitapaan, tutkimusaineiston ryhmittelyyn, luokitteluun, tutkimiseen, tulkinnaan, tuloksiin ja johtopäätöksiin (Vilkka, 2015, 125.). Laadullisessa tutkimuksessa myönnetään, että tutkija on väistämättä tutkimusasetelman luoja ja tulkitsija.

Tutkimuksen luotettavuus pohdinnoissa huomioidaan tutkijan puolueettomuusnäkökulma (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 160.). Monialaisissa tutkimushankkeissa puolueettomuusnäkökulma on tärkeää, koska tutkimusryhmän jäsenet usein ovat itse osa tutkimaansa yhteisöä ja sen toimintakulttuuria (Vilkka 2015, 126.). Haastattelun aikana pidättäydyttiin tarkentavista kysymyksistä ja dialogisesta keskustelusta. Tällä haluttiin edistää puolueettomuusnäkökulmaa, koska tutkimuskohteena olivat haastateltavien henkilökohtaiset kokemukset.

Tutkimuksen tulokset ovat luotettavia siten, että haastateltavien kokemukset pyrittiin kirjoittamaan ja ilmaisemaan juuri niin kuin he ovat asiat haastatteluissa kertoneet. Tulokset perustuvat haastateltavien henkilökohtaisiin näkemyksiin ja kokemuksiin ja näin ollen ei voida olettaa, että tutkimustieto olisi yleisesti pätevää. Huomioitavaa luotettavuudessa on myös se, että toisen ihmisen kokemusten ymmärtäminen ja siitä luotettavan tutkimustiedon tuottaminen on kiinni siitä, miten tutkijana asiat tulkitsee. Luotettavuutta haastateltavien rehellisiin vastauksiin edisti yhteiskehittämisprosessin aikana luotu avoin ja turvallinen ilmapiiri.

6.2 Eettisyys

Opinnäytetyön prosessissa kunnioitettiin tutkimuseettisiä suosituksia (Opinnäytetöiden eettiset suositukset 2018.). Tutkimusta varten hankittiin tutkimuslupa työtilaalta sekä jokaiselta haastateltavalta erikseen kirjallinen suostumus tutkimukseen. Jokaisen anonymiteetista huolehdittiin sekä kerrottiin, että haastattelu nauhoitetaan ja tuhotaan litterointi vaiheen jälkeen.

Haastateltaville kerrottiin teema, josta heitä haastatellaan sekä se, että yksilöhaastattelut toteutuvat yhteiskehittämisen prosessin lopuksi. Oli eettisesti perusteltua kertoa tiedonantajille, mitä aiheita haastattelu koskee. Toisaalta myös niin, että ihmiset paremmin sitoutuvat tutkimukseen, kun tietävät mistä on kyse. Teemahaastattelussa pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja ongelmanasettelun tai tutkimuksen tehtävän mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2018, 86, 88.).

Yhteiskehittämisen viikonlopun viimeisenä päivänä paikalle tuli toimittaja, joka teki viikonlopusta lehdistötiedotteen A-kodin verkkosivulle. Toimittajan tulosta ilmoitettiin hyvissä ajoin ja haastatteluun osallistuminen oli vapaaehtoista. Lisäksi viikonlopusta otettiin valokuvia. Näin ollen myös valokuvaukseen osallistuminen oli vapaaehtoista. He, jotka halusivat osallistua kuvaukseen, heille kerrottiin avoimesti, että kuvia julkaistaan A-kodin verkkosivuilla.

Yhteiskehittämisen prosessiin kokemusasiantuntijat valittiin harkitusti ja tarkoituksen mukaisesti ja sen myötä myös haastatteluun sopiviksi. Yhteiskehittämisen prosessi kaikkine vaiheineen orientoitui heitä haastattelun teemoihin. Vastausten eettisyyden ja luotettavuuden kannalta merkityksellistä on, että avoimena esitetyt kysymykset olivat samat jokaiselle haastateltavalle. Ajattelua aktivoivat ja laajentavat parhaiten avoimet kysymykset, jolloin vastaaminen edellyttää vastausvaihtoehtojen punnitsemista yhdistellen omia aikaisempia kokemuksiaan (Kallankari 2019, 87, 264.).

Ihmisen henkilökohtainen kokemus tutkimuskohteena on hyvin herkkä. Eettisyyden näkökulmasta on tärkeää huomioida tutkimuksen aikana haastateltavien kaikki kokemukset. Haastateltavat toivat esille yhteiskehittämisen prosessin aikana omia ristiriitaisuuden kokemuksia ja jännittyneisyyttään, jotka liittyivät siihen asetelmaan, että he ovat tekemässä koulutusta ammattilaisille, jotka ovat heitä kuntouttaneet.

Se, että osallistuin tutkijana yhteiskehittämiseen ammattilaisen ja kokemusasiantuntijan roolista käsin, edisti ymmärrystä heidän haasteistansa. Näin ollen heille kyettiin luomaan turvallisuuden tunnetta, joka tuli esille kirjallisissa palautteissa. Eettinen herkkyys edellyttää taitoa tunnistaa eettinen jännite tai ongelma. Siihen liittyy taito tunnistaa tilanteessa mukana olevien ihmisten erityispiirteet ja tarpeet. Tämä puolestaan edellyttää empatia- ja roolinottotaitoja. Eettinen osaaminen edellyttää myös lainasäädännön, arvojen, periaatteiden ja eettisten ohjeiden tunnistamista. Eettinen herkkyys vaatii omien tunteiden ja asenteiden sekä ennakkoluulojen tunnistamista ja reflektointia (Niskanen & Kari 2018, 9; Juujärvi, Myyry & Pesso 2007, 21.).

Kokemusasiantuntijoille maksettiin asianmukainen palkkio yhteiskehittämiseen osallistumisesta. Kokemusasiantuntijatoimintaa toteutettaessa sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmässä, toiminnan luonne muuttuu palkkioperusteiseksi (Rissanen 2015, 194.).

6.3 Omakohtainen kokemukseni

Ensimmäisen kosketukseni A-kotiin sain vuonna 2002, kun olin siellä silloisen puolisoni ja lasteni kanssa päihdekuntoutuksessa vuoden ajan. Opinnäytetyön yhteydessä osallistuminen yhteiskehittämiseen Kankaanpään A-kodin entisenä asiakkaana tekee minusta myös kokemusasiantuntijan. Oltuani päihdeettömänä 2,5 vuotta aloitin A-kodilla työt oppisopimuksella. Toimin A-kodilla ohjaajana yli kymmenen vuotta. Tuona aikana en käynyt kokemusasiantuntijakoulutusta vaan sain työpaikallani eri työntekijöiltä erilaista ohjausta, miten hyödyntää toipumiskokemustani.

Oman työhistoriani alussa käytin toipumiskokemustani hyvinkin paljon, koska minulla ei ollut vielä ammatillista osaamista. Ammattiin valmistuttua ja työvuosien edetessä oli aika, kun minulta toivottiin, etten tuo omaa kokemustani esille, koska se esti ammatillisuuttani. Lisäksi koettiin, että asiakkaat asettivat minut eriarvoiseen asemaan muiden työntekijöiden kanssa. Kun oma itsevarmuus ja ammatillisuuteni kasvoivat, käytin ammatillista osaamista ja omaa kokemusta luontevasti sekä avoimesti rintarinnan, tarpeen ja tilanteen mukaan.

Olen ollut noin 15 vuotta työelämässä, ja mielelläni kannan sitä kautta yhteiskunnallista vastuuta. Myös tyttäreni kouluttautui alalle ja työskenteli pitkään samassa päihdekuntoutuslaitoksen päiväkodissa, jossa oli itsekkin ollut asiakkaana. Tyttärenikin omalla tavallaan kokemusasiantuntija. (Pehkonen, Kekoni & Kuusisto 2019, 354).

Samaistun itse Rissasen (2015) toteamukseen siitä, että kuntoutuminen hyödyttää yksilöä sekä yhteiskuntaa, esimerkiksi jos yksilö palaa kuntouduttuaan takaisin tuottavaksi kansalaiseksi. Kokemusasiantuntijana toimiminen tuo kuntoutukseen kolmannen tason. Se voi auttaa toisia kuntoutujia vertaistuen tai palvelujen toimivuuden paranemisen kautta. Kokemuspuheenvuorossani kirjassa Oikeus päihdehuoltoon tuon näkyväksi juuri nämä tasot.

Omankokemukseni takia koin päässeeni opinnäytetyön kautta mukaan merkitykselliseen toimintaan. Koin samaa kiitollisuuden tunnetta työntilaaajaa kohtaan kuin haastateltavat toivat esille haastatteluissa. Lisäksi koin kiitollisuutta siitä, että opinnäytetyö yhdisti minut ja asiakkaat, joita olin vuosia sitten kuntouttanut. Oma toipumis- ja työkokemukseni nostivat paljon tunteikkaita muistoja pintaan liittyen niin omiin kuin asiakkaiden onnistumisiin. Omankokemukseni takia koin erityistä motivaatiota ja sitoutuneisuutta opinnäytetyön prosessiin.

7 TULOKSET

Tutkimusaineiston teemoiksi nousivat yhdenvertaisuus, kokemusasiantuntijuus ja yhteiskehittäminen, joita seuraavissa luvuissa käydään läpi. Tutkimus tuotti kvalitatiivista aineistoa, jossa huomio kohdistui haastatteluista saadun aineiston kuvaamiseen. Tuloksia ei voida yleistää, koska aineisto on muodostunut yksittäisten ihmisten näkemyksistä ja kokemuksista. Tulosten raportoinnissa käytetyt haastateltavien suorat lainaukset ovat sisennetty.

7.1 Yhdenvertaisuus

7.1.1 Yhdenvertaisuuden kokemukset koulutuksen luomisen aikana

Kaikki kokemusasiantuntijat kertoivat haastatteluissa ja kirjallisissa palautteissa kokeneensa prosessin alun ja koulutuksen luomisen erityisen yhdenvertaiseksi, luottamukselliseksi ja turvalliseksi.

“Ohjaajien käytöksestä ja kokemuksesta huokui tasavertaisuus, yhdenvertaisuus ja arvostava henki.”

Lisäksi kaikkien haastateltavien puheissa tuli esille, että he omaksuivat Sillanpään ja minut työntekijöiksi sekä ohjaajiksi. He kokivat asemansa meidän kanssamme yhdenvertaiseksi ja tasa-arvoiseksi. Merkitykselliseksi haastateltavat nostivat sen, että kaikilla oli yhtäläiset mahdollisuudet tuoda omia näkemyksiään ja asioita koulutuksen sisältöön. Lisäksi merkityksellistä oli huomioiduksi ja kuulluksi tulemisen kokemus sekä kokemus siitä, että puhuimme samoista asioista.

“Itselle jäi sellainen kokemus, että saatiin pitkälti ilman työntekijää käydä asioista läpi. Saatiin niitä asioita siihen koulutukseen, mitä me haluttiin saada siihen koulutukseen. Koulutuksen sisältö oli pitkälti kokemusasiantuntijoista lähtöisin kuin työntekijästä lähtöisin.”

7.1.2 Yhdenvertaisuuden kokemukset koulutuksen toteutuksen aikana

Koulutuksen toteutukseen osallistui seitsemästä haastateltavasta viisi. Koulutustilaisuutta johtivat kokemusasiantuntijat itse. Heille oli merkityksellistä, että he saivat johtaa koulusta ja saivat ottaa roolia sen verran kuin itse halusivat huolehtien myös koulutuksen aikataulutuksesta. Haastatteluissa esille nousi kokemusasiantuntijasta itsestä lähteviä haasteita, jotka vaikuttivat yhdenvertaisuuden kokemukseen. Näitä haasteita oli jännittäminen, omat ennakkoluulot, oma päänsisäinen jumittaminen ja oman aseman ristiriitaisuus.

“Itse koulutus jännitti ihan törkeästi, koska ei tiennyt miten meidät otetaan vastaan. Kuilu oli aika syvä. Ja kun päivät olivat ohi niin tajusi, että se kuilu olikin ehkä vaan mun päässä. Ei ollut todellista. Se meni oikeasti tosi hyvin.”

“Oli todella jännittävä ajatus, että tehdään koulutusta ammattilaisille. Kaikki ennakokuluut hälväisivät prosessia eläessä. Ne olivat omassa päässä.”

Haastateltavista kokemusasiantuntijoista osa koki koulutuksen aikana heidän ja henkilökunnan välillä vastakkainasettelua, joka heikensi yhdenvertaisuuden kokemusta.

“Tietyt asiat, jotka sanoin niin käytännössä ammuttiin alas, vaikka mä puhuin omasta kokemuksesta.”

Yhdenvertaisuutta edistäviksi teemoiksi nousi henkilökunnan tuttuus ja vastaanottavaisuus. Henkilökunnan kyseleminen ja avunpyytäminen meneillään oleviin asiakas-tilanteisiin osoitti kokemusasiantuntijoille heidän arvostamistansa ja kiinnostusta kehittää A-kodin toimintaa.

“Kun työntekijät todella halusi meiltä vinkkejä, mitä meidän mielestä pitäisi tehdä. Meiltä, joita he ovat kaksi vuotta sitten kuntouttaneet. He olivat valmiita olemaan tietämättömyyden asemassa.”

“Ehkä ekassa oli sellainen kitka, että siellä oli esimies paikalla. Esimieheltä välittyi, että me henkilökuntana tehdään jo näin kuin me kerrottiin, että olisi hyvä toimia. Ja tavallaan kukaan ei uskaltanut tuoda, sitä ammatillisista epävarmuuttaan esille. Tokassa henkilökunta uskalsi tuoda omia haasteitaan esille. Tokassa oli lämmin fiilis, vastaanottavainen yleisö.”

Haastateltavien yhteiseksi teemaksi nousi henkilökunnan vastavuoroisuus. Vastavuoroisuus vapautti heidän kokemuksensa mukaan jännitystä. Kouluttaessa yhdenvertaisuuden kannalta merkitykselliseksi koettiin se, että koulutuksen aiheet ja sisältö olivat sellaisia kuin kokemusasiantuntijat olivat ajatelleet.

7.1.3 Yhdenvertaisuuden kokemuksia kuntoutusajoilta

Yhteiskehittämisviikonlopun aikana oli kokemusasiantuntijoiden ryhmämuotoinen haastattelu yhdenvertaisuuden kokemuksista kuntoutuksen aikana. Ryhmälle kerrottiin, että tavoitteena on virittää heitä yhdenvertaisuuden teeman tiimoille, joka on yhtenä tutkimusaiheena opinnäytetyössä. Ryhmää ohjattiin muistelemaan, millaisia yhdenvertaisuuden kokemuksia heillä oli ollut kuntoutuksen aikana ja kertomaan niistä avoimesti. Kokemusasiantuntijoiden kertoessa kuvailemiaan tilanteita ja asioita, kirjattiin niitä heille näkyviin. Lisäksi aihetta esiteltiin koulutuksessa kokemusasiantuntijoiden toiveina henkilökunnalle.

“Tulee yhdenvertainen olo, kun voi heittää läppää työntekijän kanssa tai työntekijälle.”

“Jos työntekijästä välittyy, että häntä oikeasti kiinnostaa ja kuuntelee asiakkaan asiat. Esim. jos kertoo jonkin asian ja seuraavana päivänä tulee jatkaa keskusteluun samaa asiaa, niin työntekijä on kartalla mistä puhutaan.”

“Työntekijä antaa itsestään jotain, kertoo itsestään jotain.”

Muistot kuntoutusajoilta yhdenvertaisuuden kokemuksista olivat pääosin myönteisiä. Yhdenvertaisuutta edistäneiksi asioiksi he kertoivat, että omaohjaajalla oli ollut kokemusta päihderiippuvuudesta toipumisesta, henkilökunnan tuttavalliset kohtaamiset, kuulumisten kyselyt ja tervehtimiset, helposti lähestyttävyyys, osallistuminen yhteisiin ruokailuhetkiin, yhteiset kävelylenkit, huumori, avoimuus ja työntekijän aktiivisuus sekä kiinnostuksen osoittaminen. Lisäksi yhteiseksi yhdenvertaisuuteen vaikuttavaksi aiheeksi nousi työntekijän ymmärrys ja tietämättömyys päihderiippuvuudesta sekä siihen liittyvästä elämäntavasta.

“Jos työntekijä reagoi kauhistelemalla tai ei välitä ymmärrystä miksi, niin välittyy, että olen vähempiarvoinen.”

“Jos kauhistuu, että on raskauden aikana käyttänyt päihteitä. Kun muutenkin on syyllinen olo ja joutuu kantaa niitä asioita loppu elämän niin työntekijä, jos ei ymmärrä, että juuri siksi on päihdekuntoutuksessa. Miksi huumeiden käyttö loppuisi raskauden myötä, jos työntekijälle ei ole selaista ymmärrystä tästä. Että ei päihderiippuvuus katoa mihinkään, kun tulee raskaaksi.”

Erityisesti tämä kommentti kosketti, koska työntekijän tällainen asenne tai tietämättömyys vaikuttaa asiakkaan kuntoutumiseen sekä työntekijän ja asiakkaan väliseen luottamussuhteen rakentumiseen. Tässä yhteydessä keskustellaan päihderiippuvuudesta, mutta laajentaisin sairauden ymmärryksen merkityksellisyyttä mihin tahansa sairauteen, joita ammattilaiset kohtaavat asiakas- ja potilastyössä. On selvää, että mitä enemmän on ymmärrystä kustakin sairaudesta sitä vähemmän jää tilaa ammattilaisten henkilökohtaisille käsityksille.

Myös Anderson Maarit on nostanut aihetta esille artikkelissaan kertomalla, että naisten päihteidenkäyttöä paheksutaan ja moralisoidaan enemmän kuin miesten ja tämän vuoksi syyllisyys ja häpeä korostuvat päihdeongelmaisten naisten kertomuksissa (Pehkonen, Kekoni & Kuusisto 2019, 121.).

“Kun asiakas ei oikeesti usko, että on ongelma. Jos on esim. esiharkintavaiheessa ja jos ei anneta rauhaa olla siinä vaiheessa missä on, vaan työntekijä vie liian nopeasti asioita eteenpäin omalla tietämyksellään. Jos työntekijästä ei välity, että se ymmärtää, ei ole mitään samaistumispintaa tai mitään yhteyttä vaan jopa kauhistelee asioita, saa kokemaan asiakkaan eriarvoisuutta.”

Yhdenvertaisuuden heikentäviksi asioiksi nousi vaikeasti tavoitettava henkilökunta ja henkilökunnan kiire. Lisäksi yhdenvertaisuuden kokemusta heikensi se, jos henkilökunta ei pidä sovitusta asioista kiinni, ei aseta samoja sääntöjä kaikille tai on asiakkaiden manipuloitavissa sekä tekee puolesta asioita.

“Säännöistä kiinnipitäminen lisää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuuden kokemusta. Jos työntekijä ei pidä säännöistä kiinni, sen kokee vallan käyttönä.”

”Kaikessa, jos työntekijä tekee asiakkaan puolesta niin se lisää eriarvoisuuden kokemusta suhteessa asiakkaaseen. Asiakas voi ajatella, että kiva et toi tekee, mutta emmä tässä opi mitään. Jos työntekijä auttaa asiakasta avuttomaksi niin ei koe yhdenvertaisuutta.”

Yhdenvertaisuuden kokemuksen vaikuttaa myös se, miten työntekijä lähestyy asiakasta ohjaustilanteissa. Työntekijän hyvää tarkoittava tapa, kuten mallintaminen perhetyössä voi näyttäytyä asiakkaalle häntä alentavana.

“Ohjaajan tapa tulla lasten kanssa oleviin tilanteisiin. Jos työntekijä tulee tilanteeseen, ja ottaa tilanteen hoitaakseen niin lisää eriarvoisuutta. Kuin työntekijä näyttäisi, että näin tämä hoidetaan.

“On sovittu, että työntekijä tulee tekee perhetyötä ja sitten ilmoitetaan, että ei tule, koska tarvitsee hoitaa naapurin lasta. Ja on koko viikon odottanut omaa hetkeään. Ei pidä sovituista asioista kiinni.”

7.1.4 Yhteisöhoidon vaikutus yhdenvertaisuuteen

Ryhmäkeskustelussa tuli esille, että jotkin eri yhteisöjen väliset toimet aiheuttavat eriarvoisuuden kokemuksia.

“Yksi yhteisö saa mennä henkilökunnan kabinettiin syömään, mutta ei kaikki yhteisöt. Olisi ymmärrettävämpi, että henkilökunta vain ruokailee kabinetissa, mutta yksi yksittäinen yhteisö, se lisää eriarvoisuuden kokemusta.”

“Jos koko jatkokuntoutusyhteisöä koskee jokin kieltä, ei kerrota muille, mutta jos muussa yhteisössä niin koko mäen asia.”

Ja taas toisaalta esille tuli, että yhteisöhoitoon on sisällytetty toimia, jotka herättävät merkittävää yhdenvertaisuuden kokemusta.

“Yhteisöhoidon vastuuryhmät, yhteisökokoukset, joissa on saanut olla päätöksentekoa prosesseissa mukana, niin on voinut kokea merkittävää yhdenvertaisuudenkokemusta, ollaan niin kiinnostuneita asiakkaiden mielipiteistä.”

7.1.5 Yhdenvertaisuuden merkitys kokemusasiantuntijalle

Kysyttäessä kokemusasiantuntijoilta mitä hyötyä heille on siitä, että he voivat kokea yhdenvertaisuutta ammattilaisten kanssa vastauksissa toistuivat samat teemat, itsetuottamuksen, itsekunnioituksen ja itsevarmuuden vahvistuminen eriarvoisuuden ja huonommuuden sijaan. He toivat esille, että he ovat tottuneet siihen, että he eivät ole tulleet elämässä kuulluksi ja nähdyksi. Sen sijaan he kertoivat kokemuksista, että he ovat “alempaa kastia” tai “ihmisyyden rippeitä”. Päihderiippuvaiset saattavat kokea

palvelujärjestelmässä, että heidän ihmisarvonsa ja oikeutensa palveluihin on muita heikompi (Pehkonen, Kekoni & Kuusisto 2019, 76).

“Siitä saa varmuutta, itseluottamusta, jotenkin varsinkin mulle, kun on tottunut siihen, että on alempaa kastia kuin muut. Niin ymmärrys siitä, että emmä ehkä välttämättä oookkaan niin erilainen ihminen tai huonompi ihminen kuin muut.”

“Alkaa ja pystyy uskomaan itseensä ja siihen niin kuin et on ihan hyvä ihminen sellaisena kuin on. Kun on yhdenvertaisuudenkokemus, pystyy olemaan kokonaan siinä tilanteessa läsnä eikä miettimään omaa huonommuutta.”

Kokemusasiantuntijoiden haastatteluissa ilmeni, että yhdenvertaisuudenkokemus edistää yhteistyötä, vastavuoroisuutta ja rohkeutta asettua molemmin puolin tietämättömyyden asemaan. Yhdenvertaisuudenkokemus lisää rohkeutta tuoda omia ajatuksia ja mielipiteitä keskusteluun. Yhdenvertaisuudenkokemukset tuottavat mielihyvää ja motivoivat jatkamaan kokemusasiantuntija toimintaa.

7.1.6 Yhdenvertaisuuden edistäminen

Yhteiskehittämisen pohjalta kokemusasiantuntijat kokivat, että A-kodin kokemusasiantuntijatoimintaa tulisi kehittää. He kokivat, että niin A-kodin henkilökunnan kuin kokemusasiantuntijoiden tulisi lisätä ennakoluulottomuutta ja avoimuutta toisiaan kohtaan. Oleellista heistä oli, että kokemusasiantuntijoiden ja henkilökunnan yhteistyötä ylipäättään tulisi lisätä A-kodilla palkkaamalla sinne kokemusasiantuntija ja toteuttaa työparityöskentelyä. Heidän näkemyksensä mukaan asiakastyö hyötyy siitä, että henkilökunta jakaa jollain tasolla omia kokemuksiaan, joita heillä on elämässään. Heidän kokemuksensa mukaan tällä tavalla tehdäänkin jo aika paljon.

“Yhtä lailla meidän kokemusasiantuntijoiden tulisi ymmärtää, että meillä ei ole sitä ammatillista osaamista mikä löytyy heiltä.”

Haastattelussa tuli esille, että heidän näkemyksensä on, että ihminen, joka on oppisopimuksella, on ammattilainen, kun hänestä tulee sosiaali- ja terveystalouden ammatti-

lainen, ei hän ole enää kokemusasiantuntija, siinä merkityksessä mitä kokemusasiantuntijuudella tarkoitetaan.

“Sitten hän on ammattilainen, jolla on oma kokemus, hän on luonnollisesti ammattilaisuus edellä, koska hän on kouluttautunut. Häntä tulee kohdella myös kuin ammattilainen, koska on kouluttautunut.”

Konkreettisesti kokemusasiantuntijaa kannattaisi hyödyntää asiakkaan kuntoutuksen erivaiheissa kuten tulohaastattelussa, tehtävien- ja mietinnänpuruissa. A-kodin henkilökunnan tulisi miettiä etukäteen sellaisia työkaluja ja tilanteita, joihin heidän mielestään kokemusasiantuntijaa olisi hyödyllistä ja otollista käyttää.

“Varmaan niin kuin se mitä on nyt tehtykin, palkkaamaan kokemusasiantuntijan työntekijän pariksi, mun mielestä täydennetään toisia, kun toisella on opittu ja toisella se kokemus, se täydentää sillä tavalla, työskentely on silloin moninaisempaa.”

7.2 Kokemusasiantuntijuus

7.2.1 Kokemusasiantuntijuuden merkitys

Selvitettäessä kokemusasiantuntijuuden merkitystä kokemusasiantuntijalle itselleen merkityksellisimmäksi nousi kuulluksi ja nähdyksi tulemisen tarve, koska menneisyydessä on ollut kokemuksia siitä, että häpeän vuoksi ei ole halunnut tulla nähdyksi tai ketään ei ole kiinnostanut heidän mielipiteensä ylipäättään yhtään mistään. Päihdepalvelujen asiakkailla voi olla taustalla kipeitä asioita, jotka voivat aiheuttaa häpeän tunnetta. Häpeä on osatekijänä monien riippuvuuksien synnyssä. Häpeässä on kyse siitä, miten ihminen tulee nähdyksi (Pehkonen, Kekoni & Kuusisto 2019, 76, 199.). Kokemusasiantuntijuus mahdollistaa päinvastaisen kokemuksen. Toiminnan kautta tulee kuulluksi ja nähdyksi ja saa kokemusta siitä, että ihmisiä kiinnostaa mitä on sanottavana. Sillä on positiivinen vaikutus siten, että se lisää minä pystyvyyden tunnetta.

“Se on ihan käsittämätön muutos siihen ajatusmaailmaan, mikä se joskus on ollut siihen juovaan aikaan, hieno tunne, kun kykenee vaikuttamaan.”

“Kun oot pitämässä kokempuhevuoia jossain esim. koulussa, puhut jostain asiasta ja sen jälkeen, kun oot puhunut niin opettaja puhuu siitä samasta ja puhuu, että eihän se näin ole. Niin se on mulle sellainen punainen vaate.”

Kaikilla haastateltavilla ei ollut kokempusasiatuntijuudesta vain myönteisiä vaikutuksia. He kokivat, että se vie voimavaroja, jos yhdenvertaisuus ja avoin keskustelu ei toteudu. Lisäksi he nostivat kriittiseen pohdintaan sen, millaiset kokempusasiatuntijat tekevät kokempusasiatuntijatyötä.

“Joskus kohtaan, että ammatillisella on ihan äärimmäisen huono käsitys siitä kenet ne haluavat kokempusasiatuntijaksi esim. vielä käyttävä. Se saa tuntea, että heillä ei ole käsitystä mikä tai mitä on kokempusasiatuntijuus.”

“Tällä hetkellä olen sulkenut sitä ovea, en halua niin paljon antaa sille kokempusasiatuntijuudelle sen eriarvoisuudenkokemuksen tähden voimavarojani. Yhteiskunnassa on vaikea puhua asioista niiden omalla nimellä. Siitä tulee paha olo itselle.”

Kokempusasiatuntijoiden yhteiseksi näkemykseksi muodostui, että kaikilla ihmisillä on kokemusta jostain, mutta se ei tee vielä kokempusasiatuntijaa vaan tulee olla kokemusta selviämisestä. Ihminen, joka pystyy kertomaan, miten päihtekäyttö lopetetaan, miksi lopettaminen on vaikeaa sekä osaa sanottaa sen vielä riippuvuuden näkökulmasta, voidaan mieltää kokempusasiatuntijatietona. Kokempusasiatuntijuus tulee heidän näkemyksensä mukaan siitä, että kykenee käyttämään hyödyksi kokempuksiaan millä on pystynyt tekemään muutoksen johonkin aikaisemmin elettyyn muutosta tarvitsevaan tilanteeseen. Ihminen, joka vielä käyttää ei voi haastateltavien mielestä toimia kokempusasiatuntijana, koska päihtekäytössä ei ole mitään koettavaa eikä hyötyä.

“Kokempusasiatuntijuus ei tule siitä, että joku on käyttänyt tai käyttää päihtekä. Päihteriippuvaisen kokempusasiatuntijan tulee olla mukana muutoksessa.”

“Ei riitä, että on istunut paljon linnassa vaan se, että on saanut katkaistua sen kierteen ja saanut tehtyä sen muutoksen ja siitä on kokemusta, sitä kokemusta jakamalla.”

Merkitykselliseksi myös nousi se, että kykenee kääntämään hyödyksi menneisyyden, löytämään jonkin kanavan mihin omaa kokemusta voi purkaa ja pystyy auttamaan muita. Valtaosa haastateltavista toi esille, että kokemusasiantuntijuus ja vertaisuus kuului lähes päivittäiseen toimintaan. Osa heistä koki, että kokemusasiantuntijuutta olisi vaikea irrottaa itsestään. Lisäksi se toimii osalle roolina, joka tuo suojaa esim. tilanteissa, joissa kohtaa entisiä tuttuja päihteidenkäyttö ajoilta.

“Jos mä jotenkin pystyn löytää jotakin hyvää tosta kahdestakymmenestä vuodesta niin se on mulle merkityksellistä, jos pystyn sillä jotain auttamaan, se on huikea juttu.”

“Mulla on ollut koko ajan sellainen tunne, että mulla on jotain annettavaa ja jos mulla ei olisi sellaista kanavaa mihin mä sitä antaisin niin se olisi aika turhauttavaa ja tulisi aika hyödytön olo.”

Haastateltaville kokemusasiantuntijatoiminta on yhteiskunnallisesti suuremmassa arvossa kuin heille henkilökohtaisesti. Kokemusasiantuntijoille on tärkeää olla mukana sellaisessa kehittämistyössä, jonka he itsekin katsovat tärkeäksi. Kokemusasiantuntijatoiminnalle on tarvetta ja kysyntää yhteiskunnallisesti monella tasolla. Heidän kokemustensa mukaan tietoa tulee suunnata asiakkaille, ammattilaisille, opiskelijoille ja palveluiden kehittämiseksi. Lisäksi merkityksellisenä pidettiin mahdollisuutta olla vaikuttamassa kokemusasiantuntijoiden palkkioiden muodostamiseen. Kokemusasiantuntija, jolla kokemusta palvelusta, otetaan mukaan palveluiden kehittämiseen, niin sillä on suuri merkitys, mihin suuntaan palveluja viedään.

Kokemusasiantuntijat kertoivat haastattelussa kokevansa onnistumista silloin, kun on mahdollisuus hyödyntää omaa toipumiskokemusta siten, että saa motivoitua päihderiippuvaisen hoitoon tai vaikutettua hänen toipumisensa mahdollisuuksiin tai kerrottua heille heidän oikeuksistaan, pidettyä huono-osaisemman puolia tai vaikutettua ammattilaisen tai opiskelijan käsitykseen riippuvuuksista.

“Eniten saan muutosta aikaiseksi, kun puhun asiakkaan kanssa, joka on tekemässä muutosta, siinä mä pystyn oikeasti vaikuttaa.”

“Kaikkein merkityksellisintä, kun saa toimia edelleen käyttävien ihmisten kanssa ja auttaa heitä muutoksessa, se on kaikkein hienointa. Siinä mulla on eniten annettavaa.”

Haastateltavat toivat esille, että hoitoon pääsy on haastavaa. Heidän mielestään avun tarvitsijoilla ei ole riittävästi tietoa hoitopoluista ja hoitopaikoista. Tämän vuoksi oman hoitopolun ja toipumiskokemuksen jakaminen koettiin tärkeäksi. Suomalaisen päihdehuollon palvelujärjestelmän ongelmana on päihdeongelmaisille tarjottujen palveluiden hajanaisuus ja vaihtelevuus eripuolilla Suomea sekä hoitoon pääsyn vaikeudet (Pehkonen, Kekoni & Kuusisto 2019, 329.).

“On ollut mielenkiintoista huomata, kuinka vähäisillä tiedoilla opiskelijat ovat liikkeellä. Se käsitys tuntuu olevan hyvin köykäinen, on se sitten lähihoitaja, sairaanhoitaja tai sosionomi opiskelija. Hyvin erikoisia käsityksiä, mikä auttaa huumeriippuvuudesta toipumisessa.”

Kaikkien haastateltavien yhteiseksi teemaksi kokemusasiantuntijatoiminnan merkityksestä nousi vaikuttamisen tarve niin yhteiskunnallisesti kuin yksilöntasolla. Kokemusasiantuntijuus toimii heille vaikuttamisen kanavana. Yhteiskehittämisen suhteen ainut odotus heillä oli se, että pääsee vaikuttamaan ja tekemään yhteistyötä.

“Toivoisi pystyvän maksamaan sitä velkaansa yhteiskunnalle takaisin. On osallisena tässä toipumisessa ja yhteiskunnassa ja sitä kautta myös. Se on voimaannuttavaa itselle ollut, kun on saanut hyvää palautetta joistain tilaisuuksista, voimaa jatkaa eteenpäin.”

7.2.2 Kokemusasiantuntijatoiminnan odotukset

Kysyttäessä miten kokemusasiantuntijatoiminta on vastannut yleisesti odotuksia, haastateltavat kokivat, että se on suurimmilta osin vastannut hyvin. Heidän kertomuksensa mukaan, se miten toiminta on vastannut odotuksia, on riippunut tilaajasta, paikasta, kohderyhmästä ja tilaajan motivaatiosta. Haastateltavat toivat esille, että kokemusasiantuntijatoimintaa tulisi tilata selkeästi enemmän yhteiskehittämistyyppisiin tarpeisiin “sankaritarinoiden” kuulemisen sijaan.

“Pääsin vaikuttamaan koulutuksen sisältöön ja sain olla aidosti mukana tekemässä sitä koulutusta ja sain olla vetämässä koulutusta omien kykyjeni mukaan. Mielestäni se toimi juuri niin kuin kokemusasiantuntijuus pitää toimia. Sillä on jokin selkeä tarve ja tarvetta lähdettiin täyttämään ja se oli päätetty täyttää kokemusasiantuntijoiden näkemyksillä. Tämä projekti oli yksi niistä onnistuneimmista.”

Yhteiskehittäminen koettiin positiiviseksi ja osalle yhteiskehittämistyyppinen kokemusasiantuntijatoiminta oli aivan uutta. Haastatteluissa tuli esille, että kaikki eivät tienneet, millaista kokemusasiantuntijatoimintaa on tarjolla. Yhteiskehittämistyyppiin kokemusasiantuntijatoimintaan oltiin erityisen tyytyväisiä, koska se loi tunteen, että oikeasti päästiin vaikuttamaan. Lisäksi toiminta koettiin vastavuoroiseksi siten, että kokemusasiantuntijat myös saivat siitä.

“Odottamaton kokemus, en osannut edes etukäteen kuvitella, että tällainen duuni edes voisi olla kokemusasiantuntijan duunia, todella tärkeä homma.”

“Mä en vaan antanut vaan mä sain. Suunnitelmaa tehdessä, kun olimme mökille, kun sain työntekijältä kannustavaa palautetta, luonut uskoa.”

“Ketä me ollaan mitään, sanoo kellekään A-kodille mitään tai työntekijöille, se muuttui matkan varrella, asiaa olikin ja sitä oli paljon.”

7.2.3 Millaista kokemusasiantuntijatoimintaa A-kodilla voisi olla?

Kysyttäessä millaista kokemusasiantuntijatoimintaa A-kodilla voisi olla, teemaksi nousi yhteisön toiminta ylipäätään. Tätä pohtiessaan he muistelivat omaa kuntoutusaikaansa. Heidän näkemyksensä mukaan kokemusasiantuntijuus voi toimia työmenetelmänä ja kokemusasiantuntija rikastuttaisi tiimiä ja mahdollistaisi työparityöskentelyn. Heidän kokemuksestaan kuntoutusyhteisössä voi esiintyä jokin spesifi tarve, johon kokemusasiantuntijan voisi palkata, vaikka päiväksi tai kahdeksi. Tällaisella tarkoitetaan esim. sääntöjen vastaista tilannetta, joka on meneillään yhteisössä ja kokemusasiantuntijalla voi olla siitä kokemusta.

Tämän lisäksi kokemusasiantuntijaa tulisi A-kodilla hyödyntää teemaryhmien ja infojen pitämiseen, tehtävien purkuihin sekä kuntoutusprosessissa ja sen eri vaiheissa, kuten asiakkaan jatkokuntoutuksen suunnittelussa luomalla kontakteja kotipaikkakunnalle vertaisten pariin. Haastatteluissa tuli esille, että enemmän tulisi kuntoutuksen aikana kiinnittää huomiota laitospelämän jälkeiseen aikaan, josta kokemusasiantuntijalla olisi tietoa.

Lisäksi heidän näkemyksensä on, että kuntoutuksessa oleva asiakas voi kyetä joistakin asioista keskustelemaan rohkeammin kokemusasiantuntijan kanssa kuin ammatilaisen. Keskustelumahdollisuutta tulisi tarjota kaikille asiakkaille kuntoutuksen aikana.

”Than vaikka kertomaan riippuvuudesta asiakkaille, esim. 4 tunnin luennon, miksi ei voi ottaa ensimmäistä pilleriä tai ryyppyä, jotta sillä voisi ehkäistä sitä, että ei tarvitsi miettiä voisiko ottaa saunakaljoja tai ainakin nopeammin voisi päästä siihen vaiheeseen.”

”Sellainen, jolla on sama tausta ja on ollut jo jonkin aikaa puhtaana, antaa sulle palautetta sun omasta toiminnasta ja kertoo, miten on itte toiminut täällä A-kodilla tai jossain muualla. Se on arvokasta ja merkityksellistä, koska ajattelen, että se ihminen kuuntelee sen palautteen eri tavalla kuin muilta yhteisön jäseneltä tai ohjaajalta, se ei haittaa et se ei olisi yhteisön jäsen.”

Kaikki haastateltavat pitivät tärkeänä koulutetun kokemusasiantuntijan palkkaamista, mutta myös aktiivisemmin heidän mielestään voisi hyödyntää entisiä asiakkaita. Omista kuntoutus ajoilta muistot kokemusasiantuntijoista oli vähäiset.

”Olin vuoden ja siellä kävi kaksi kertaa puhumassa joku tarinaa.”

Esille tuli myös se, että millainen vaikutus asiakkaana ollessa oli muiden työntekijöiden suhtautumisella kokemusasiantuntijaan. Kun asiakas pystyi näkemään, että ammattilaiset arvostavat oman toipumiskokemuksen omaavaa työntekijää, se lisäsi asiakkaan arvostusta muihin työntekijöihin sekä helpotti luottamussuhteen syntymistä.

”Itselle oli myös tärkeää, kun oli siellä yhteisössä yksi kokemusasiantuntija, nähdä se, miten työkaverit kohteli kokemusasiantuntijaa. Se oli merkityksellistä asiakkaan näkökulmasta mulle. Asiakkaana mä aloin kuuntelemaan niitä muitakin ammattilaisia, koska ne kuunteli kokemusasiantuntijaa. Et sillä oli ihmeellinen vaikutus, ei mulla juolahtanut mielenkään sanoa sitten sille muullekaan henkilökunnalle mitään, mä aloin kunnioittaa sitä muutakin porukkaa. Alusta asti se karsi sen, erikoisen tarpeen, sanoa ihmiselle, että et sä tiedä vittuakaan mitä sä teet tai tiedä miltä musta tuntuu, en sylkäisy sitä pihalle. Mä uskoin, et ne on oikeassa ja mä väärässä, jostakin omituisessa syystä, koska siellä oli yksi ihminen, jolla oli oma kokemus ja se oli ollut siellä hoidossa, ja nyt se istuu tuossa.”

7.3 Yhteiskehittäminen

7.3.1 Vaikutukset

Haastatteluissa kokemusasiantuntijat kertoivat, että jo yhteiskehittämiseen valitseminen vahvisti heidän itsetuntoansa ja sai kokemaan itsensä tärkeäksi. Koulutuksen luomista siten, että kokemusasiantuntijat kouluttavat ammattilaisia he pitivät ainutlaatuisena ja ennenkuulumattomana.

“Oli ennen kuulumatonta, koulutus, jossa kokemusasiantuntijat kouluttavat henkilökuntaa, ainakin meidän pikku pitäjässä. Tuli todella ylpeä olo kokemuksesta.”

Yhteiskehittämiseen osallistuminen vahvisti kokemusasiantuntijoiden pystyvyyden tunnetta. Pystyvyys tarkoittaa omaa uskoa kykyihinsä siten, että se mahdollistaa saavuttamaan asettamiaan tavoitteita ja menestystä paremmin. Usko pystyvyyteen vahvistuu tekemisen ja myönteisten kokemusten kautta (Mikkonen, Saarinen, 2018, 89, 90.). Lisäksi heidän oma arvostuksensa kokemusasiantuntijatoimintaa kohtaan vahvistui. Yhteiskehittämisen ja kouluttamisen myötä he pystyivät kokemaan, että ovat tehneet jotain, jolla todella on merkitystä niin heille itselleen kuin muillekin.

Jokainen yhteiskehittämiseen osallistunut oli saanut prosessin aikana kokemuksen kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisesta. He kertoivat, että se oli merkittävää, koska se vahvisti uskoa omiin kykyihin.

“Tosi iso merkitys, kun tulen kuulluksi jossain asiassa tai ylipäättään mun mielipiteitä otetaan huomioon. Se on todella tärkeää, koska olen oppinut sellaiseen, että mulla ei ole niin väliä ja mun mielipiteitä ei kuulla.”

“Tosi iso merkitys kaiken tän mun polkuni rakentumiseen. Mä olen alkanut uskomaan itseäni, että tällä mun tarinalla on oikeesti merkitystä ja arvoa.”

Haastatteluiden perusteella osallistuminen koko yhteiskehittämisprosessiin vaikutti heidän kokemusasiantuntijuuteensa monella tasolla. Se vahvisti heidän yhdenvertaisuudenkokemustansa toimiessa myös muiden tahojen ja ammattilaisten kanssa sekä poiki uusia koulutuksia ja muuta yhteistyötä ammattilaisten kanssa. Osallistuminen

lisäsi tietoisuutta siitä, miten monipuolista kokemusasiantuntijatoiminta on. Lisäksi osallistuminen auttoi löytämään suuntaa heidän kokemusasiantuntijatoiminnallensa.

“Se ainakin nosti arvostusta sitä kohtaan, sen takia, että multa vaaditaan, jotain. Pääsin tekemään jotain mikä ei oo niin helppoa. Haastava koulutus, pöyristyttävän haastava koulutus lähteä kouluttaa ammattilaisia vaan sillä, että mä oon lopettanut päihteidenkäytön.”

“Lisäsi käsitystä kokemusasiantuntijatyöstä. Antoi tietoa mihin kaikkeen kokemusasiantuntija työllä on mahdollisuuksia.”

7.3.2 Haasteet

Kysyttäessä yhteiskehittämisen aikana koetuista haasteista ne liittyivät kokemusasiantuntijoihin itseensä. Teemoina oli ajankäyttö, omien rajojen asettaminen niin omassa elämässä ylipäättään kuin siten, ettei ota liikaa tilaa toisilta kokemusasiantuntijoilta koulutuksen luomisessa ja toteuttamisessa.

“Ei voi yrittää antaa itsestään joka suuntaan ja pitää omasta toipumisesta ja hyvinvoinnista huoli ennen kuin jakaa sitä kokemusta vaan avosylin ja innoissaan muille, se oli oppimiskokemus siitä, että pelkkä innostus ei riitä. Haluaisin antaa enemmän kuin omat voimavarat antavat myöden.”

Lisäksi haastatteluissa teemoiksi nousivat voimavarat elämässä ja ennakoluulot. Ennakoluulot liittyivät toisten kokemusasiantuntijoiden ja henkilökunnan kohtaamiseen, mutta myös henkilökohtaisesti itseen.

“Onko tässä nyt sit se heikoin lenkki verrattain muihin kokemusasiantuntijoihin, mutta nekin haasteet hävisivät ensimmäisen kohtaamisen ja illan aikana, että tällaista ei tarvitse miettiä. Pystyin olemaan oma itseni.”

“Haasteet olivat henkilökohtaisia, oma epäröinti, maalasi työntekijöiden tiimoilta piruja seinille. Paljon oppi itsestään, kykenenkin ja ennakkoluo- loista tietoiseksi tuleminen.”

Viikonlopussa oli myös raskaita asioita työstettävänä. Pyrimme huomioimaan kokemusasiantuntijoiden vointeja viikonlopun aikana ja sen jälkeen.

Kaksi yhteiskehittämiseen osallistunutta kokemusasiantuntijaa joutui jättäytymään koulutustilaisuuksista pois, koska he kokivat omien voimavarojen loppuneen. Tämän he kokivat epäonnistumisena ja haasteena.

“Omat voimavarat loppuivat kesällä, siitä jäi epäonnistumisen olo, kun ei pystynyt olemaan mukana loppuun saakka, mutta itse se viikonloppu, se että pääsi osallistumaan siihen, se oli tärkeää ja onnistumisen kokemus siinä, että pystyi olemaan mukana siinä.”

7.3.3 Motivaatio

Yhteiskehittämiseen mukaan lähtemiseen tärkeimmäksi motivaation lähteeksi nousi kaikkien haastateltavien kertomuksessa se, että kysymyksessä oli Kankaanpään A-koti. He kertoivat kokevansa kiitollisuutta A-kotia kohtaan ja osa näki yhteiskehittämisen mahdollisuutena antaa takaisin jotain sellaista, jota itse oli saanut. Ja osa näki yhteiskehittämisen mahdollisuutena vaikuttaa itselle tärkeään kuntoutuslaitokseen ja myös palauttaa mieleen se, mistä itse on aikanaan lähtenyt.

“Kiitollisuus A-kotia kohtaan, vaikka itse on jo koittanut irtautua, mutta oma lapsi on edelleen A-kodin pauloissa. Se kiitollisuus oli suurin motivaatio. Varsinkin, kun ite käyttäytyi siellä tosi pitkään huonosti ja haistatti. Sit sai näyttää mikä minä olen nykyään, miten kaikki se on kannattanut. Nyt ollaan tässä pisteessä, et mä voin antaa jotain.”

“Saa kehittää jo hyvän hoitolaitoksen toimintaa vielä paremmaksi. Mulla oli aidosti sellainen tunne ja uskomus itsestäni, että mulla on jotain annettavaa.”

Tietoisuus kuntoutuslaitoksen käytettävistä menetelmistä, työntekijän tuttuus, luottamus niin ohjaajiin kuin kuntoutuslaitokseen vaikutti päätökseen hakea yhteiskehittämiseen mukaan. Henkilökohtainen halu auttaa ja oppia itse sekä usko siitä, että yhteiskehittämisessä mukana olosta voi olla hyötyä tulevaisuudessa omassa elämässä.

“Eniten halu päästä tekemään Kankaanpään A-kodin ihmisten kanssa jotakin. Koen suurta kiitollisuutta henkilökuntaa kohtaan ja haluan olla heidän kanssaan tekemisissä. A-koti on ensimmäinen paikka, jossa olen tullut

kuulluksi ja nähdyksi ensimmäistä kertaa mun elämässäni. Surullista, että olen ollut 28 vuotias ja vasta silloin. Se on mulle iso asia.”

“Pistin jo siellä kuntoutuksessa merkille monta sellaista työkalua ja juttua mitä siellä tehtiin hyvin ja muutaman sellaisen missä siellä oli haasteita ja ajattelin, että ehkä olisi kiva päästä kehittämään kuntoutusta, koska pidän sitä todella hyvänä kuntoutuslaitoksena. Ajattelen, että ehkä se porukka on vastaanottavaisia ja haluavat kehittää omaa toimintaansa vilpittömästi ja ajattelin siihen sitten iskeä.”

Lisäksi jokainen kokemusasiantuntija nosti esille mahdollisuuden päästä vaikuttamaan. Myös henkilökohtainen tarve näkyväksi tulemisesta ja auttamisen halu toimivat motivaationa. Palkkion maksaminen ei noussut haastatteluissa yhdenkään kokemusasiantuntijan motivaatioksi osallistua toimintaan.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

8.1 Yhdenvertaisuus

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia kokemusasiantuntijoiden yhdenvertaisuuden kokemuksia ja kokemusasiantuntijuuden merkityksellisyyttä yhteiskehittämisen aikana. Aikaisempien tutkimustulosten pohjalta voidaan todeta, että päihdetyön kokemusasiantuntijuuden hyötyjä ja vaikutuksia on tutkittu suhteessa asiakkaisiin ja ammattilaisiin enemmän kuin kokemusasiantuntijoihin itseensä.

Johtopäätöksiä tehdessä on huomioitava, että tulkinta on tutkijan, tutkimusaineiston ja teorian vuoropuhelun tulos (Vilkkä 2015, 124.). Aineistosta voidaan päätellä, että kokemusasiantuntijoiden ja henkilökunnan välinen suhde muodostui melko yhdenvertaiseksi koulutuspäivien aikana.

Merkittäviksi yhdenvertaisuutta edistäviksi asioiksi tutkimuksen pohjalta nousivat yhtäläiset mahdollisuudet ilmaista itseään, tunne kuulluksi tulemisesta, vastavuoroisuus sekä mahdollisuus vaikuttaa, tässä yhteydessä koulutuksen sisältöön tasavertai-

sena ammattilaisen kanssa. Vastavuoroisuudella tarkoitetaan, että kohtaamisessa molemmat osapuolet vaikuttavat tilanteeseen ja vuorovaikutuksen kulkuun (Mönkkönen 2018, 51, 108.).

Päihteidenkäytön myötä minäkuva voi muodostua kielteiseksi ja itsensä arvostaminen vähentyä (Pehkonen, Kekoni & Kuusisto 2019, 292.). Aineistosta ilmenee, miten yhdenvertaisuuden kokemus vaikutti kokemusasiantuntijoihin myönteisesti vahvistuen muun muassa itseluottamusta ja näin ollen heidän osaltansa edisti ammattilaisten kanssa tehtyä yhteistyötä.

Yhdenvertaisuuden näkökulmasta stereotyyppisten oletusten kyseenalaistaminen on tärkeää (Mönkkönen 2018, 41.). Haastatteluaineistosta ilmeni, että yhdenvertaisuuden haasteet liittyivät kokemusasiantuntijoista itsestä nouseviin asioihin, kuten ennakolluuloihin tai kokemukseen vastakkainasettelusta.

Komppa ja Kupiainen (2017) tuovat tutkimuksessaan esille kokemusasiantuntijoiden vaikeuden toimia täysin tasavertaisena muiden työntekijöiden rinnalla. Myös heidän opinnäytetyössään nousevat erilaiset asennekysymykset ja ennakolluulot, joita kokemusasiantuntijat joutuvat kohtamaan päihde- ja mielenterveysalan ammattilaisilta. Heidän näkemyksensä mukaan kokemusasiantuntijan roolia työntekijöiden rinnalla tulisi kehittää.

Aineistossa tuli esille, että kokemusasiantuntijat jännittivät ammattilaisten suhtautumista heihin. Leima, jonka päihde- ja mielenterveysongelmat antavat, voi pysyä, vaikka henkilön elämäntilanne olisi muuttunut (Lepistö, Kuosmanen, Partanen & Moring 2012, 18.). Eriryhmiin voi kohdistua ennakolluuloja, tässä yhteydessä päihdetyön kokemusasiantuntijoihin, jotka ovat olleet toisin sanoen entisiä päihteidenkäyttäjiä. Ennakolluulot, jotka yleistetään koskemaan kaikkia kyseiseen ryhmään kuuluvia, voi aiheuttaa syrjintää (Yhdenvertaisuuslaki).

Ammattilaisten suhtautumisessa on aiemmin ollut varauksellisuutta (Mikkonen & Saarinen, 2018, 30). Ammattiauttajien ja kokemusasiantuntijoiden välillä on ollut vastakkainasettelua molemmin puolin (Rissanen 2015, 196). Näin ollen voidaan todeta, että ennakolluulot ovat kaksisuuntaisia. Päihde- ja mielenterveys sairauksista kärsivien kohtaamien ennakolluulojen vuoksi henkilöstön ja sidosryhmien asenteet ovat

avainasemassa, kun palveluihin pyritään tuomaan uutta näkökulmaa kokemusasiantuntijuuden kautta (Lepistö, Kuosmanen, Partanen & Moring 2012, 17.).

Kokemusasiantuntijat toivat aineistossa esille, että heillä on menneisyytensä vuoksi kokemuksia syrjinnästä, jota he itse ilmasivat muun muassa “alemmaksi kastiksi”. Näin ollen on otettava huomioon, että heillä itsellään voi olla ennakko-olettamuksia siitä, miten he tulevat kohdatuksi ammattilaisten kanssa. Omat ennakko-olettamukset voivat myös estää yhdenvertaisuudenkokemusta. Yhdenvertaisuuden vaaliminen ilmenee siinä, miten työyhteisöt jokapäiväisissä toimissaan edistävät erilaisten asiakkaiden ja työntekijän osallistumismahdollisuuksia (Mönkkönen 2018, 42.). Koska kokemusasiantuntijan ja ammattilaisen yhteistyöyhteistyö perustuu vastavuoroisuuteen, nostaisin kohtaamisen rinnalle yhtä tärkeäksi yhdenvertaisuutta edistäväksi tekijäksi kokemusasiantuntijoiden osallistumismahdollisuudet eri toimintoihin yhdessä ammattilaisten kanssa.

Ammattiauttajien ja kokemusasiantuntijoiden välistä yhteistyötä toivotaan yhä useammin ja enemmän (Rissanen 2015, 196). Opinnäytetyön haastatteluissa kokemusasiantuntijat toivat esille, että heidän osallistumisensa yhteiskehittämiseen edisti yhdenvertaisuuden sekä omanarvontunnetta. Kokemusasiantuntijoiden osallisuus mahdollistaa molempien osapuolten asenteiden tarkastelun sekä mahdollisesti tarjoaa korjaavia kokemuksia kokemusasiantuntijoille.

Aineiston pohjalta voidaan todeta, että kokemukset yhdenvertaisuudesta ja niiden vaikutukset ovat kokemusasiantuntijoille merkittäviä. Nämä merkitykset esiintyvät sosiaalisella, psyykkisellä ja toiminnan tasolla, luoden itsevarmuutta ja motivoiden toteuttamaan kokemusasiantuntijatoimintaa.

Tutkimustuloksista päätellen on tärkeää nostaa keskusteluun yhdenvertaisuuden kokemukset ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden välisessä suhteessa sekä edistää niiden toteutumista.

8.2 Kokemusasiantuntijuus

Tämän opinnäytetyön haastatteluaineistosta saadaan samansuuntaisia tuloksia kuin Rissanen (2015) on kertonut kokemusasiantuntijatoiminnan merkityksellisyydestä. Kokemusasiantuntijatoiminta mahdollistaa merkitykselliseen toimintaan osallistumisen ja luo mahdollisuuden vaikuttaa yksilöön, palvelujärjestelmään, toimintatapoihin ja organisaatorakenteisiin. Kokemusasiantuntijatoiminnan myönteiset vaikutukset perustuvat mahdollisuuteen saada vaikeille kokemuksille merkitys (Rissanen 2015, 122,123,173). Huomion arvoista on kokemusasiantuntijoiden tarve vaikuttaa yhteiskunnallisesti kokemusasiantuntijuuden avulla.

Tutkimusaineiston pohjalta voidaan todeta, että kokemusasiantuntijuudella ja yhdenvertaisuuden kokemuksella on yhtäläisiä merkityksiä kokemusasiantuntijoille psyykkisellä tasolla, kuten kuulluksi tulemisen tarve ja itsetunnon vahvistuminen.

8.3 Yhteiskehittäminen

Yhteiskehittäminen mahdollistaa kokemusasiantuntijoille erinomaisen menetelmän vaikuttamiseen. Kokemusasiantuntijatoiminnan ja yhteiskehittämisen merkittävänä motivaationa näyttäytyy tarve vaikuttaa. Haastateltavat toivat esille, että yhteiskehittämisen aikana he kokivat yhteenkuuluvuudentunnetta sekä olevan osa merkityksellistä toimintaa. Nämä vahvistavat osallisuudenkokemuksia.

Lisäksi voidaan todeta, että yhteiskehittämiseen osallistumisen vaikutukset olivat merkittäviä vahvistaen myönteisesti heidän omaa käsitystensä ja tietoisuutta itsestä ja kokemusasiantuntijuudesta. Yhteiskehittämiseen hakeutumisen yhteiseksi motivaatio tekijäksi vaikuttamisen lisäksi nousi vahvasti se, että toimijana oli Kankaanpään A-koti, josta he olivat saaneet avun. Yhteiskehittämiseen osallistumisessa kokemusasiantuntijoilla oli haasteita rajojen asettamisessa ja voimavaroissa. Onkin tunnistettu, että kokemusasiantuntijuuden hyödyntämisen kehittäminen edellyttää pitkäjänteistä huolenpitämistä kokemusasiantuntijoiden voimavaroista (Falk ym. 2013, 3.).

Kirjoittaessa opinnäytetyötä Sillanpään opinnäytetyö oli kesken, mutta alustavasti näyttäisi siltä, että Kankaanpään A-kodin henkilökunta oli kokenut kokemusasiantuntijoiden kanssa tehdyn yhteistyön pääosin myönteisenä. Vuorovaikutusta oli kuvattu luontevana, hyvänä, selkeänä ja tasavertaisena. Kokemusasiantuntijoiden asiantuntijuutta pidettiin arvossaan ja vastavuoroisesti myös kokemusasiantuntijoiden arvostus A-kodin henkilökuntaa kohtaan oli välittynyt henkilökunnalle. Sillanpään opinnäytetyössä kritiikkinä esille nousivat vastakkainasettelu henkilökunnan ja kokemusasiantuntijoiden välillä. Lisäksi oli koettu, että kokemusasiantuntijat arvostelivat A-kodin toimintaa sekä sen henkilökuntaa.

9 OPINNÄYTETYÖN ARVIOINTI

9.1 Prosessin arviointi

Opinnäytetyönprosessille oli varattu aikaa riittävästi. Toiminnallisia osuuksia oli sopivasti opinnäytetyön prosessiin nähden. Tämän kaltaiseen kehittämistyöhön kokemusasiantuntijoiden määrä oli myös riittävä. Tutkimukseen osallistuneiden kokemusasiantuntijoiden määrä oli pieni siten, että tutkimustuloksia ei voida yleistää koskevaksi kaikkia kokemusasiantuntijoita tai A-kodin entisiä asiakkaita vaan suuntaa antaviksi. Tutkimustuloksia luettaessa on huomioitava, että jokaisen haastattelun osallistuneen kokemukset ovat yksilöllisiä ja niihin vaikuttaa haastateltavan omat arvot sekä henkilökohtainen tausta.

Strukturoidun teemahaastattelun valinta oli toimiva menetelmä toteuttaa tämänkaltaisen opinnäytetyön tutkimusta. Pidättäytyminen strukturoidussa teemahaastattelussa varmisti tutkimusaineiston tasalaatuisuutta. Näin ollen vältettiin riskiä lähteä laajentamaan liiaksi haastateltavien vastauksia. Tämän haaste pohjautui tutkijan aikaisempaan työkokemukseen päihdetyössä.

Haastateltaville kerrottiin ennen haastattelua, miksi haastattelu toteutetaan strukturoidulla teemahaastattelulla ja mitä se tarkoittaa. Haastateltavan pyydettyä tar-

kennettiin joitakin kysymyksiä ja sanojen merkitystä. Haastateltavat ymmärsivät haastattelumenetelmän valinnan.

Kokemusasiantuntijat muistelivat yhteiskehittämisviikonloppuna yhdenvertaisuuden kokemuksia kuntoutusajoiltaan. Toisessa haastattelussa ja tuloksia analysoidessa oli huomioitava, että hankaloittiko muisteleminen haastateltavien yhdenvertaisuudenkokemusten erittelyä asiakkaana ja kokemusasiantuntijana. Ja onko niiden erittely edes oleellista ja tärkeää?

Johtopäätöksiä tehdessä esille tuli, että asiakkaana ollessa voi painottua erilaiset asiat kuin kokemusasiantuntijana. Haastateltavien vastauksissa ilmentyy, että he onnistuivat erittelemään asiayhteyden luonnostaan ja hyvin. Toteutuneiden haastatteluiden ja niistä saadun aineiston pohjalta voidaan todeta aineistonkeruun onnistuneen. Haastatteluaineisto hävitettiin asianmukaisesti eikä sitä ole luovutettu ulkopuolisille.

Haastatteleamalla kokemusasiantuntijoita saatiin vastauksia tutkimuskysymyksiin. Analysoitavaa aineistoa saatiin riittävästi tutkimusmenetelmää nähden. Kokemusasiantuntijat ja yhteiskehittäminen tutkimuskohteena olivat ajankohtaisia. Näin ollen tutkimuksen kohderyhmää oli perusteltua tutkia.

Tavoitteena oli vahvistaa ja edistää Kankaanpään A-kodin henkilökunnan ja kokemusasiantuntijoiden välistä yhteistyötä, joten yhteiskehittämisen osalta ainakin tavoitteessa onnistuttiin. Se, että oliko yhteiskehittämisellä yhteistyön kannalta kauemmas kantoisia vaikutuksia, jää avoimeksi.

9.2 Opinnäytetyöntilaajan arviointi

Tilaajan arvioin edustajana toimi Kankaanpään A-kodin johtaja Marikki Forell. Hän arvioi opinnäytetyön kattavaksi työksi. Forell ehdotti joitakin sisällöllisiä muutoksia liittyen teoriaan, asiasisältöön ja rakenteisiin. Nämä kehittämis ehdotukset ovat pyritty huomioimaan opinnäytetyön viimeistelyssä. Lisäksi Forellin arvion mukaan tutkimustuloksia oli todella kattavasti. Kokonaisuutena hän arvioi, että opinnäytetyön suhteen on tehty suuri työ ja tuloksista on varmasti hyötyä A-kodille.

Tämän lisäksi hän toivoi, että tulen esittelemään työn ja tulokset A-kodin henkilökunnalle.

9.3 Itsearviointi

Sillanpään kanssa sovittiin työnjaosta siten, että opinnäytetyössäni keskityn kokemusasiiantuntijoiden kokemuksiin ja hän henkilökunnan.

Kun teki opinnäytetyön toiminnallista osuutta toisen opiskelijan kanssa, toisinaan oli haasteellista muistaa, mihin minun tulee keskittyä omassa opinnäytetyössäni ja pysyä omissa asettamissani raameissa. Prosessin aikana minun tuli muistuttaa ja palauttaa itseäni siitä mitä tutkin.

Oman toipumis- ja työkokemukseni vuoksi koin samaistumista haastateltavien kokemuksiin yhdenvertaisuudesta ja kokemusasiiantuntijuudesta. Näin ollen opinnäytetyöprosessi mahdollisti osallisuuden myös itselleni merkitykselliseen toimintaan. Tutkijana minun oli tärkeää huomioida, että omat kokemukseni eivät vaikutta siihen, mitä asioita nostan esiin. Lisäksi tekstiä kirjoittaessa pyrin kiinnittämään erityistä huomiota siihen, että sellainenkin lukija ymmärtää lukemansa, jolle aiheet eivät ole tuttuja.

Tutkimusaineiston luotettavuuden kannalta merkityksellistä oli pidättäytyä kuuntelemaan vastauksia keskustelun sijaan. Luotettavuus näkökulmaa pohdittaessa oli huomioitava se, että olin itse ollut aikaisemmin henkilökuntaa sekä olin mukana yhteiskehittämisessä. Näin ollen oma toimintani on vaikuttanut haastateltavien kokemuksiin.

Opinnoista valmistuttua tulisi osata kehittää työyhteisöjen toimintaa ja omaa työtä. Opinnäytetyö tukee työelämän kehittämistaitoja ja mahdollistaa uuden oppimisen ja saadaan valmiuksia tiedonhankintaan sekä arvioimaan ja hyödyntämään sitä (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 14.). Opin prosessin aikana itsenäistä vastuuta ja paljon tutkimuksen teosta ja sen toteuttamisesta sekä yhteiskehittämisestä. Koin opinnäytetyöprosessin inspiroivan jatkamaan omia opiskeluitani tulevaisuudessa.

Missään prosessinvaiheessa ei tullut kokemusta siitä, että aikataulu olisi ollut liian tiukka tai liian väljä. Toiminnalliset osuudet ja oma henkilökohtainen työni kulkivat prosessissa luontevasti vuorotellen tai rinnakkain.

Sillanpää ja minä olemme toipumistyön ammattilaisia. Näin ollen tiesimme, että yhteistoiminta kokemusasiantuntijoiden kanssa vaatii ehdotonta luottamusta. Saamme palautteiden ja haastatteluiden pohjalta, arvioin onnistuneemme rakentamaan koko yhteiskehittämisprosessille yhdenvertaisen ja luottamuksellisen suhteen kokemusasiantuntijoiden kanssa.

”Koska työntekijät jakoivat omaa kokemusta, se asetti meidät aika samalle viivalle. Se että meillä oli samanlaisia kokemuksia, niin koin, että meitä tai minua ei katsottu ylhäältä tai alhaalta päin ollenkaan.”

”Kun aloitettiin yhteiskehittämisen viikonloppua ja henkilökunta jakoi omia kokemuksiaan ja koin samanlaisia kokemuksia kuin henkilökunta niin koin yhdenvertaisuutta”

” Varmaan se grilli kodalla, kun oltiin kodalla, oltiin yhtä porukkaa, heti alkuun. Ollaan yhtä porukkaa, ette olleet siellä tiiminä”

10 KEHITTÄMISEHDOTUKSET

Se, että Sillanpää Kankaanpään A-kodin työntekijänä kutsui kokemusasiantuntijat mukaan kehittämistehtäväänsä, edisti jo kokemusasiantuntijoiden osallisuutta ja asemaa A-kodilla.

Kokemusasiantuntijatoimintaa tulisi kehittää entisestään A-kodilla, jotta se olisi nykypäiväisten trendien ja suositusten tasolla. A-kodin tulisi käyttää kokemusasiantuntijoita täydentävänä voimavarana ammattilaisten rinnalla vahvistaen tarjoamaansa laadukasta kuntoutusta. Tuloksissa ilmenee konkreettisia kehittämis ehdotuksia kokemusasiantuntijatoiminnalle A-kodilla. Merkityksellisin kehittämis ehdotus on kokemusasiantuntijan palkkaaminen A-kodille, koska se mahdollistaa kaiken muun kuntoutuksen sisällä tapahtuvaan toimintaan kokemusasiantuntijan hyödyntämisen.

Työyhteisön kulttuuri on muodostunut erilaisten ihmisten vuorovaikutuksesta ja toimintamalleista sekä tavoista, arvoista, asenteista ja suhteista (Kallankari 2019, 24.). Kehittämisehdotukset voivat edellyttää henkilöstöltä uusien asenteiden tai toimintamallien omaksumista. Kehittämisehdotusten tarkoitus on lisätä laatua asiakastyöhön ja toimia henkilöstön voimavarana. Kehittämisehdotukset voivat aiheuttaa muutosvastarintaa, koska ihmisillä on taipumus vastustaa omaa työtään koskevia muiden suunnittelemaa muutoksia (Kallankari 2019, 92.). Kehittämisehdotukset ovat parhaimmillaan ketterästi kokeiltavissa, jolloin saadaan nopeasti tietoa, onko uusi toimintamalli hyödyllinen vai ei.

Huomion arvoinen kehittämissuositus on kokemusasiantuntijan vastaanotto, joka voisi olla toiminnaltaan rinnastettavissa sairaanhoitajan tai sosiaalityöntekijän vastaanottoon. Haastatteluissa tuotu näkemys siitä, että toisinaan on helpompi puhua vertaisen kanssa kuin ammattilaisen, on ymmärrettävää. Tämänkaltaista toimintaa ei asettaisi ammattilaista eriarvoiseen asemaan kokemusasiantuntijan kanssa, koska ne eivät kilpaile keskenään vaan täydentävät toisiaan.

Kokemusasiantuntijan läsnäolo voi helpottaa vuorovaikutusta tilanteissa, joissa ammattiauttajan on vaikea puhua asioista luontevasti ja uskottavasti. Kuntoutuja voi sanoa helpommin ammattiauttajille kuin vertaiselle, että ”te ette tiedä mitään, ettekä te ole kokeneet mitään, ettekä te ymmärrä mitään”. Kokemusasiantuntijoiden ja ammattiauttajien yhteistyössä kokemukset ja tieto yhdistyvät siten, että hoito ja kuntoutus monipuolistuu (Rissanen 2015, 197.). Kokemusasiantuntijat, jotka ovat toipuneet alkoholi-, lääke- tai huume-kierteestä, luo toivoa kuntoutuksessa oleville (Häkkinen 2013, 166.).

Kokemusasiantuntijuus tuo asiakkuuteen ja kuntoutujan rooliin asiantuntijuuden tuoman arvostuksen. Näin se muuttaa potilaan ja kuntoutujan identiteettiä. On eri asia olla kuntoutuja kuin asiantuntija, jota kuunnellaan ja jonka asiantuntemusta arvostetaan (Rissanen 2015, 160.). Tulevaisuudessa A-kodin kehittäessä kuntoutuksen sisältöä, yksi mahdollisuus on kuntoutuksessa olevan asiakkaan ottaminen mukaan kehittämistyöhön. Tämän yhteiskehittämisen pohjalta, mielestäni on ilmeistä, että asiakas pystyy tuomaan sellaisia näkökulmia, joita työtä tekevä ammattilainen ei välttämättä osaa nähdä.

Toisaalta A-kodin kuntoutuksessa otetaan toiminnanarvioiden ja yhteisöhoidollisten menetelmien avulla asiakkaiden mielipiteet ja kehittämis ehdotukset huomioon. Arvioin kuitenkin, että on eri asia antaa asiakkaana palautetta toiminnasta kuin olla konkreettisesti mukana kehittämistyöryhmässä. A-kodilla kuntoutusajat ovat pitkiä, joten asiakkaiden hyödyntäminen kehittämistyössä voisi olla kuntoutumista tukevaa ja A-kodin voimavara. Yksi keskeinen asia kuntoutumisen kannalta on mahdollisuus hyödyntää omakohtaista kokemusta sairastamisesta, kuntoutumisesta, asiakkuudesta tai hoidossa olemisesta (Rissanen 2015, 122).

Asiakkaiden ei tarvitse olla ”vain asiakkaita” ja palvelun kohteita, vaan he voivat olla aktiivisia toimijoita monialaisessa ja moniammatillisessa yhdessä tekemisessä. Vaikean tilanteen voittanut voi astua auttajan ja asiantuntijan rooliin oman kokemuksensa perustalta. Kun yhteistyöstä siirrytään yhdessä tekemiseen, asiakkaat työskentelevät ammattilaisten kanssa. Yhteisöllisissä työmenetelmissä ammattilaisen ja asiakkaan roolit voivat yhdistyä (Laine ym. 2010, 34, 35; Helminen 2017, 26.). Moniammatillinen työote on asiakaslähtöisen ja laadukkaan auttamistyön edellytys tulevaisuutena vuosina (Näkki & Sayed 2015, 158).

11 LOPUKSI

Palsanen ja Kääriäinen (2015) ovat tutkineen ammattilaisten ja syrjäytymisvaarassa olleiden nuorten yhteistoimintaa. He esittelevät samansuuntaisia tuloksia nuorten osalta kuin opinnäytetyössäni esittelen kokemusasiantuntijoiden osalta. Teemoiksi nousivat muun muassa lisääntynyt usko omiin kykyihin ja näkyväksi tuleminen sekä nuoret löysivät omaan elämäntilanteeseen uusia ratkaisuja ja suuntia (Satka, Julkunen ym. 2016, 198).

Palsasen ja Kääriäisen tutkimus vahvistaa oman tutkimukseni rinnalla, että tämän kaltaisen yhteistoiminnallisen kehittämistöiden vaikutukset ovat merkittäviä ja vastaavaa toimintaa tarvitaan tulevaisuudessa.

Tulevaisuudessa näkymässä siirrytään yhteistoiminnalliseen palvelutuotantoon. Tällä tarkoitetaan yhteistä päätöksentekoa, yhteistä palvelutuotantoa ja kansalaisten yhdessä tuottamia palveluja. Palvelutuotannossa kolmannen sektorin toimijat osallistuvat julkisten palvelujen suunnitteluun ja tuotantoon sekä tuottavat yhdessä palveluja julkisenhallinnon kanssa. Yhteistuotannollisissa palveluissa korostuu palveluiden käyttäjien kokemusasiantuntemus, jota Kansallisessa päihde- ja mielenterveyssuunnitelmassa 2009-2015 toimintaohjelmassa on suositeltu. Palveluiden yhteistuotantoa tarvitaan eriarvoisuuden vähentämiseen, terveyserojen kaventamiseen ja taloudellisen vaurauden oikeudenmukaiseen jakoon (Salo 2019, 269-274.).

Kokemusasiantuntijuus on nousut arvoonsa ympäri maailmaa, kuten Australiassa. Kokemusasiantuntijoiden avulla toiminnan kehittäminen pyrkii palveluiden tehokkuuden lisääntymiseen. The Lived Experience Projekt oli vuoden mittainen projekti, jonka tavoitteena oli kehittää kokemusasiantuntijoiden integroitumista palvelujärjestelmiin. Projektissa kehitettiin malli koulutuksista ja järjestelmistä, joilla päästään tavoitteeseen integroida kokemusasiantuntijat työtehtäviin mielenterveyskentälle. (The Lived Experience Projekt 2013.)

Kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen moniammatillisessa yhteisössä on vielä aika vähäistä, vaikka sen merkitys on yleisesti tunnettu. Julkisissa palveluissa korostetaan nykyisin asiakkaan keskeistä asemaa, ja asiakkaan osallisuutta (Näkki & Sayed 2015, 157,158). Sosiaali- ja terveysalalla on kuunneltu palvelunkäyttäjiä luomalla aloite- tai palautelaatikoita vuosikymmeniä. Kirjallisuudessa, jossa kerrotaan palveluiden kehittämisestä, voidaan vakuuttua, että aloitelaatikoiden sijaan tavanomaista tulee olemaan palveluidenkäyttäjien konkreettinen läsnäolo kehittämistyössä.

Asiakaslähtöisyyden todelliseksi kehittämiseksi puheiden sijaan asiakas – ja hänen tarpeensa – tulisi palauttaa palvelutuotannon kehittämisen keskiöön (Virtanen, Suoheimo ym. 2011, 11.).

Tämän opinnäytetyön ja kirjallisuuden pohjalta voidaan todeta, että tulevaisuudessa on edelleen tarvetta kokemusasiantuntijoiden kokemusten ja yhteistyön tutkimiselle. Koska ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden yhteistyö lisääntyy, on tärkeää jatkossakin vahvistaa heidän asemaansa. Lisäksi on tärkeää edistää yhdenvertaisuutta ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden välille.

Kokemusasiantuntijoiden yhdenvertaisuuden kokemusten rinnalla yhtä tärkeänä tulee pitää henkilöstön kokemuksia. Jatkoa tälle opinnäytetyölle voisi olla tutkimus siitä, miten yhdenvertaisuus toteutuu henkilöstön kesken ja kuinka hyvin yhdenvertaisuussuunnitelma toteuttaa lain henkeä A-kodilla.

Henkilökunnan ja kokemusasiantuntijoiden vastakkainasettelusta ja toisiinsa kohdistuvista ennakkoluuloista on keskusteltu kauan. Tämän käsityksen tarkastelun kannalta olisi hyödyllistä saada tutkimusta, ovatko asenteet lähteneet muuttumaan yhteisen tekemisen myötä.

Tätä yhteiskehittämisprosessia aloittaessa Kankaanpään A-kodilla ei ollut yhtään omaa toipumiskokemusta omaavaa työntekijää. Tämän prosessin aikana A-kodilla on työllistynyt kaksi oman toipumiskokemuksen omaavaa työntekijää, jotka olivat mukana tässä yhteiskehittämisessä. Näin ollen voidaan todeta A-kodilla tapahtuneen muutosta rakenteissa tai/ja asenteissa.

LÄHTEET

- Ahonen, Tarja 2017. Palvelumuotoilu sotessa. Palvelumuotoilun käsikirja sosiaali- ja terveysalan palvelujen kehittämiseen. Nummela: Painokiila Oy.
- Falk, Hanna, Kurki, Marjo, Rissanen, Päivi, Kankaanpää, Sini ja Sinkkonen, Niina 39/2013. Kuntoutujasta toimijaksi- kokemusasiantuntijuudeksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Finlex 731/1999. Suomen perustuslaki.
- Finlex 41/1986. Päihdehuoltolaki.
- Heikkinen-Peltonen, Riitta, Innamaa, Marja & Virta, Marjut 2019. Mieli ja terveys. Helsinki: Edita.
- Helminen, Jari 2017. Asiakkaan moniammatillinen ohjaus sosiaali- ja terveydenhuollossa. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Hietala, Outi ja Rissanen, Päivi 2015. Kokemusasiantuntija – hoidon ja avun kohteesta omien kokemusten jakajaksi sekä palveluiden kehittäjäksi. Opas kokemusasiantuntijatoiminnasta. Helsinki: Vitale Ay. Viitattu 10.11.2019.
<https://kuntoutussaatio.fi/files/1944/kokemusasiantuntija-opas.pdf>
- Häkkinen Ilmo 2013. Toipumiskulttuuri. Päihdetoipuminen ja esimerkin voima. Tallinna: Printon Trukikoda.
- Ihmisoikeudet.net. Oppia ihmisyydestä. Viitattu 28.12.2019.
<http://www.ihmisoikeudet.net/ihmisoikeussopimukset/ykn-ihmisoikeussopimukset/ihmisoikeuksien-yleismaailmallinen-julistus/>
- Juujärvi Soile, Myyry Liisa, Pessa Kaija 2007. Eettinen herkkyyden ammatillisessa toiminnassa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Järvinen, Kati 2014. Työn mielekkyyden johtaminen: Käytännön opas. Viro: Print Best.
- Kallankari, Sanna 2019. Muutoksen johtaminen arjessa. Opas sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Tallinna: Duodecim.

Kokemustoimintaverkosto. Viitattu 28.12.2019.

<https://kokemustoimintaverkosto.fi/kokemustoiminta/palkkio-ja-korvaukset/>

KoKoa- Koulutetut Kokemusasiantuntijat Ry. Viitattu 28.12.2019.

<https://www.kokemusasiantuntijat.fi/wp-content/uploads/2018/01/KoKoA-Koulutetut-Kokemusasiantuntijat-ry-koulutussuosituks-PDF.pdf>

Komppa, Suvi ja Kupiainen, Veera 2017. Kokemuksia päihdetyön kokemusasiantuntijatoiminnasta. Sosiaalialan koulutusohjelma. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. Viitattu 13.11.2019.

[https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/135364/Komppa Suvi Kupiainen Veera.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/135364/Komppa_Suvi_Kupiainen_Veera.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

Korkiala, Terhi 2015. Liikunnalla lisää osallisuutta. Helsinki: Unigrafia Oy.

Kuntoutuksen uudistuskomitea 2017. Ehdotukset kuntoutusjärjestelmän uudistamiseksi. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Laine, Terhi, Hyväri, Susanna & Vuokila-Oikkonen, Päivi (toim.) 2010. Syrjäytymistä vastaan Sosiaali- ja terveysalalla. Riika: Livonia Print.

Lepistö, Päivi, Kuosmanen, Lauri, Partanen, Airi & Moring, Juha 2012. Paremman palvelun avaimia. Kansallisen mielenterveys- ja päihdesuunnitelman toimeenpano Mielen avain –hankkeessa. Tampere: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy

Mikkonen, Irja & Saarinen, Anja 2018. Vertaistuki sosiaali- ja terveysalalla. Tallinna: Tietosanoma Oy.

Mönkkönen, Kaarina 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Tallinna: Printon Trukikoda.

Niskanen, Tuula & Kari, Outi 2018. Kasvun ja osallisuuden edistäminen. Helsinki: Sanoma Pro.

Näkki Pirjo ja Sayed Terttu (toim.) 2015. Asiakastyön menetelmiä sosiaalialalla. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Ojasalo, Katri, Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2015. Kehittämistyön menetelmät. Helsinki: SanomaPro.

Opinnäytetöiden eettiset suositukset 2018. Humak ammattikorkea. Viitattu 16.12.2019.

<https://wiki.humak.fi/pages/viewpage.action?pageId=2984101&preview=/2984101/18056961/Ammattikorkeakoulujen%20opinn%C3%A4ytet%C3%B6iden%20eettiset%20suositukset%202018.pdf>

Partanen, Airi, Holmberg, Jan, Inkinen, Maria, Kurki, Marjo ja Salo-Chydenius, Sisko 2015. Päihdehoitotyö. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Partanen, Airi, Moring, Juha, Nordling, Esa & Bergman, Viveca (toim.) 2010. Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009–2015 Suunnitelmasta toimeenpääntöön vuonna 2009. Helsinki: Yliopistopaino.

Pehkonen, Aini, Kekoni, Taru & Kuusisto, Katja (toim.) 2019. Oikeus päihdehuoltoon. Tampere: Vastapaino.

Perälä, Marja-Leena, Kanste, Outi, Halme, Nina, Pitkänen, Tuuli, Kuussaari, Kristiina, Partanen, Airi, ja Nykänen, Sirpa, 2014. Vanhempi päihdepalveluissa-tuki, osallisuus ja yhteistoiminta. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Rissanen, Päivi 2015. TOIVOTON TAPAUS? Autoetnografia sairastumisesta ja kuntoutumisesta. Helsinki: Unigrafia Oy

Salo Markku 2019. Hullut mielenterveysmarkkinat. Kuinka korjata kurjistuneet mielenterveyspalvelut. Tampere: Vastapaino.

Satka Mirja, Julkunen, Ilse, Kääriäinen, Aino, Poikela, Ritva, Yliruka, Laura & Muurinen, Heidi (toim.) 2016. Käytäntötutkimuksen taito. Unigrafia.

Sillman Katja 2015. Kokemuksia ryhmän ohjaamisesta ammattilaisen ja kokemusasiantuntijan yhteistyönä. TAMK.

The Lived Experience Projekt. Australian Government 2013. Viitattu 2.1.2019.

https://socialfutures.org.au/wp-content/uploads/2015/11/LivedExperienceProject_prototype.pdf

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Valtonen, Minna 2018. Yhteisöpajat osallisuuden, oppimisen ja muutoksen mahdollistajina. Diakonia ammattikorkeakoulu. Tampere: Juvenes Print Oy.

Vilkka, Hanna 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Virtanen, Petri, Suoheimo, Maria, Lamminmäki, Sara, Ahonen, Päivi & Suokas, Markku 2011. Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveystalvelujen kehittämiseen. Helsinki: Tekes.

Yhdenvertaisuuslaki-suomi.pdf 2015. Viitattu 18.12.2019.

<https://yhdenvertaisuus.fi/documents/1410853/5002649/Yhdenvertaisuuslaki-suomi.pdf/1bcd1a18-5318-4dcf-9c17-1566c1530012/Yhdenvertaisuuslaki-suomi.pdf>

